HÜKÜMETLERİN PERFORMANSI

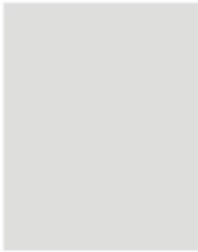
1988-2007 Yıllarında Görev Yapan Türk Hükümetlerinin Performanslarının Temel Ekonomik-Sosyal Göstergelerle Değerlendirilmesi

Şeref Efe - Mustafa Rumeli

Temmuz 2007, Ankara

HAZIRLAYANLAR

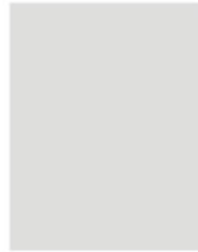
Şeref Efe

1968 yılında Giresun'da doğdu. 1991 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitirdi. 2005 yılında Harvard Üniversitesi J. F. Kennedy School of Government'dan Makroekonomi ağırlıklı MPA diploması aldı.

1992 yılında başladığı Sayıştay Denetçiliği mesleğini 2003 yılına kadar sürdürmüştür. 2003-2007 yılları arasında Hazine Müşavirliği yapmış olan Efe, 2007 yılı Nisan ayından itibaren de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Aynı zamanda uluslararası eğitim uzmanı da olan Efe, yurt içinde ve dışında çok sayıda eğitim programının planlanması, hazırlanması, yönetilmesi ve yürütülmesi faaliyetlerinde bulunmuştur.

Şeref Efe aynı zamanda 2003 yılından bu yana Türkiye Halk Bankası Denetim Kurulu Üyesidir.

Mustafa Rumeli

1972 yılında Ankara'da doğdu. 1993 yılında Hacettepe Üniversitesi "Amerikan Kültürü ve Edebiyatı" bölümünden mezun oldu. 1996 yılında İngiltere'de Coventry Üniversitesinden "Uluslararası Ticaret Dalında Lisans Üstü Diploma", 1997 yılında ise aynı üniversiteden "İşletme Dalında Master (MBA)" derecesi aldı.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü'nde ve özel sektörde çeşitli görevlerde bulundu. Bir dönem Ankara Ticaret Odası Başkanlık Ekonomi Müşaviri olarak görev yaptı. Halen, Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Sn. Ali Babacan'ın Özel Kalem Müdürü olarak çalışmaktadır.

Uluslararası Rekabet, Türk Hazır Giyim Sektörü ve Türkiye Ekonomisi konularında çalışmaları mevcuttur.

SUNUŞ

Ülkeler arasında son derece yoğun bir rekabetin yaşandığı günümüzde her ülke ekonomik gelişme düzeyini en yüksek seviyeye çıkarmak istemektedir.

Hiç şüphe yok ki, bir ülkenin ekonomik gelişmesinin o ülkenin sahip olduğu kaynakların miktarı ile yakından ilişkisi vardır. Ancak, bazı ülkelerin diğerlerine kıyasla daha iyi performans sergilemesinin altında yatan en önemli neden; sahip olunan kaynağın miktarı değil, bu kaynakları etkin bir şekilde değerlendirme ve yönetebilme becerisidir.

Türkiye'nin insan kaynağı, coğrafi konumu ve doğal kaynaklara erişim imkanı, gelişmiş bir ülke olması için elverişli ortamı sunmaktadır. Ancak, Türkiye halen "gelişmekte olan ülkeler" sınıfında değerlendirilmektedir. Geçtiğimiz 25 yıllık sürede Türkiye'nin, dünyadaki en büyük 25. ekonomiyken 17. sıraya yükselmiş olması önemli bir başarıdır. Ancak, yeterli değildir. Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir 1980 yılında ABD'dekinin %19'u seviyesindeyken 2005 yılında sadece %20'sine çıkabilmiştir. Sadece bu kıyaslama bile aslında geçtiğimiz 25 yılın iyi değerlendirilmediğini ortaya koymaktadır.

Bir ülkenin ekonomik performansının birinci derece sorumlusu ise hükümetlerdir. Hükümetlerin ekonominin değişik alanlarında sergiledikleri performansın değerlendirilmesinin gelecekte tasarlanacak olan politikalara yön vermesi açısından önemi büyüktür.

Hükümetlerin performansları değerlendirilirken, iktidara geldikleri koşullar da önem taşımaktadır. Özellikle krizlerin hemen ardından iktidarı devralan hükümetlerin, kriz sonrası toparlanma etkisiyle göreli olarak yüksek performanslara eriştikleri gözden kaçırılmamalıdır. Bu çalışmada ne yazık ki yer almayan Birinci Özal Hükümeti (1983 87) ve AKP Hükümeti'nin (2002- 2007) performansları bu açıdan dikkat çekicidir.

Hazırlanan bu kapsamlı çalışma ile hükümetlerin çeşitli ekonomik göstergeleri kullanılarak performansları değerlendirilmekte ve hükümetler arasında bir karşılaştırma imkânı sağlanmaktadır. Ancak, unutulmamalıdır ki, bir ekonominin performansını yansıtan çok sayıda gösterge bulunmaktadır. Göstergelerin kendisi nesnel olsa bile, performans notunun hangi göstergelere bakılarak verileceği kaçınılmaz olarak öznel bir değerlendirme olacaktır.

Bu çalışma ile; vatandaşlarımız, iktidara getirdikleri hükümetlerin politikalarını daha iyi değerlendirebileceklerdir. Buna ilaveten, geçmişte iktidar olan hükümetler ekonomi alanındaki uygulamalarının sonuçlarını diğer hükümetler ile karşılaştıılması mümkün olacaktır.

Bu çalışmanın geniş kesimlere ulaşıp, geçmişte yapılan hataları ve izlenen doğru politikaları ortaya çıkararak, daha müreffeh bir Türkiye için verdiğimiz mücadelede faydalı olmasını temenni ederim.

Güven Sak Direktör TEPAV

Grafikler

Tablolar

İçindekiler

GİRİŞ

Bu çalışmada yaklaşık son 20 yılda iktidarda bulunan hükümetlerin performansları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Performans ölçümünde en temel göstergeler esas alınmıştır: Milli gelir, enflasyon, istihdam, dış ticaret, borçlanma ve bütçeye ilişkin göstergeler.

Ekonomik ve sosyal veriler günlük, aylık, üç aylık, yıllık gibi periyotlarda üretilmekte ve yayınlanmaktadır. Bu verilerin hükümetlerle bağlantısını kurmak özellikle kısa sürelerde iktidarda bulunan hükümetler için oldukça güç olmaktadır. Diğer yandan, bu verileri kullanarak hükümetler arasında bir karşılaştırma yapmak için ortalama değerleri ya da artış-azalış eğilimlerini hesaplamak gerekmektedir.

Kaynağında sunulduğu şekliyle makro ekonomik veriler, hükümetlerin başarısını ya da başarısızlığını açık, tarafsız ve güvenilir bir şekilde göstermediğinden elinizdeki bu çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Temel verileri hükümet dönemlerine göre ayrıştırarak her bir hükümetin temel göstergeler üzerindeki etkisini ortaya koyan bu çalışma ile bir yandan her bir hükümet için yararlı bir geribildirim sağlamak, diğer yandan da kullanıcılar -hükümet politikalarından doğrudan etkilenmekte olan vatandaşlar- için güvenilir bir değerlendirme aracı oluşturmak amaçlanmıştır.
Çalışmanın kabul görmesi kullanılan göstergelerin güvenilirliğine bağlıdır. Güvenilirliği sağlamak için;

- Seçilen göstergelerin en önemli performans göstergeleri olmasına,
- Verilerin sağlam kaynaklardan alınmasına,
- Karşılaştırma için en uygun analizin seçilmesine ve doğru bir şekilde uygulanmasına,
- Veri analizine ilişkin tüm sürecin şeffaf bir şekilde açıklanmasına,
- 2002 yılında gerçekleştirilen ilk çalışmada izlenen yöntemden olabildiğince ayrılmamaya çalışılmıştır.

Veriler yıllık, altı aylık, üç aylık, aylık ve günlük periyotlarda olabilmektedir. Periyot sıklaştıkça karşılaştırma daha sağlıklı olmaktadır. Bu nedenle analizlerde, elde edilebilen en sık veri frekansı kullanılmıştır. Önceki çalışmada yıllık frekansta yer alan bazı göstergeleri bu defa üç aylık periyotlara indirme imkanı doğmuş, ancak yine de daha sık frekansta veri bulunamadığı için iki göstergede yıllık veriler kullanılmıştır.

Her bir bölümde bir temel ekonomik olgu değerlendirilmektedir. Bölümde ele alınan olgunun önemi, bu konuda verilerin nitelikleri, incelenen dönem boyunca gelişimi grafiklerle açıklanmakta ve ardından hükümetlerin bu konudaki performanslarını karşılaştıran göstergeler verilmektedir. Okuyucuya kolaylık sağlamak için her bir bölümün sonunda o bölümle ilgili temel veriler yıllık bazda hazırlanan bir tabloda sunulmuştur.

Tablo 1: Değerlendirilen Hükümet Dönemleri

	Hükümet	Başlangıç	Bitiş	Durumu
46	II. Turgut Özal Hükümeti	21.12. 87	09.11. 89	Dahil
47	Yıldırım Akbulut Hükümeti	09.11. 89	23.06. 91	Dahil
48	I. Mesut Yılmaz Hükümeti	23.06. 91	20.11. 91	Hariç: Süresi 1 yıldan kısa
49	VII. Süleyman Demirel Hükümeti (Koalisyon)	21.11. 91	25.06. 93	Dahil
50	I. Tansu Çiller Hükümeti (Koalisyon)	25.06. 93	05.10. 95	Dahil
51	II. Tansu Çiller Hükümeti	05.10. 95	30.10. 95	Hariç: Süresi 1 yıldan kısa
52	III. Tansu Çiller Hükümeti (Koalisyon)	30.10. 95	06.03. 96	Hariç: Süresi 1 yıldan kısa
53	II. Mesut Yılmaz Hükümeti (Koalisyon)	06.03. 96	28.06. 96	Hariç: Süresi 1 yıldan kısa
54	Necmettin Erbakan Hükümeti (Koalisyon)	28.06. 96	30.06. 97	Dahil
55	III. Mesut Yılmaz Hükümeti (Koalisyon)	30.06. 97	11.01. 99	Dahil
56	IV. Bülent Ecevit Hükümeti	11.01. 99	28.05. 99	Hariç: Süresi 1 yıldan kısa
57	V. Bülent Ecevit Hükümeti (Koalisyon)	28.05. 99	18.11.02	Dahil
58	Abdullah Gül Hükümeti	18.11.02	11.03.03	Dahil. 58. ve 59. hükümeti birlikte değerlendirmeyi uygun bulduk
59	R. Tayyip Erdoğan Hükümeti	14.03.03	01.05.07 Devam	

Karşılaştırılan Hükümetler

Karşılaştırma, 21 Aralık 1987 tarihinde kurulan 46. Hükümet (II. Özal Hükümeti) ile başlamakta ve 2007 yılı Haziran ayı itibariyle iktidarda bulunan 59. Hükümete kadar olan 8 hükümeti kapsamaktadır.

Bir yıldan az süreler için mevcut verilerle bir karşılaştırma yapmak çoğu zaman güvenilir sonuç vermeyeceğinden, görev süresi 1 yılın altında olan hükümetler çalışma dışında tutulmuştur. Değerlendirilen dönem içinde karşılaştırma dışı kalan 5 hükümet bulunmaktadır: 48, 51, 52, 53 ve 56. hükümetler.

Önceki çalışmamızda Kemal Derviş'in ekonomi bakanı olduğu 2001 krizi sonrası dönemi ayrıca ele almıştık. Bu sefer böyle bir ayrım yapmamayı daha uygun bulduk.
Kısa bir süre görev yapmış olan 58. Abdullah Gül hükümetinin 59. Recep Tayyip Erdoğan hükümetinden farklı bir nitelikte bulunmadığını ve son hükümetin beyanlarında da başlangıç tarihi olarak Kasım 2002'yi vurguladığını gördüğümüzden, 58. hükümetin dönemini de 59. hükümet dönemi içinde değerlendirmenin uygun olacağını düşündük.

1987 yılı sonrasının hükümetlerine ilişkin takvimi ve hangi hükümetlerin karşılaştırmaya dahil edilmiş olduğunu yukarıdaki tabloda sunuyoruz.

Bu şekilde, 1987 yılından bu yana iktidarda bulunmuş olan hükümetlerden 8'i çalışmamız kapsamında yer almış olmaktadır.

Verilerin Dönemlerine Göre Ait Oldukları Hükümetler

Aşağıdaki tabloda frekanslarını dikkate alarak hangi tarihsel veriyi hangi hükümet ile ilişkilendirdiğimiz sunulmaktadır:

Verilerin ilgili olduğu hükümeti belirlerken ilke olarak o dönemde daha uzun süre görev yapmış olan hükümeti -dönemin başlangıcında ya da sonunda olduğuna bakmaksızın- esas aldık.

Tablo 2: Hangi Veri Hangi Hükümet Dönemine Ait?						
Veriler			İlgili Hükümet			
Yıllık	3 Aylık	1 Aylık	No	Hükümet Adı	Başlama Tarihi	Bitiş Tarihi
1988	1-4	1-12				
1989	1-3	1-9	46	II. Turgut Özal Hükümeti	21.12.87	09.11.89
	4	10				
		11-12				
1990	1-4	1-12	47	Yıldırım Akbulut Hükümeti	09.11.89	23.06.91
1991	1-2	1-6				
	3	7-9				
	4	10-11				
		12				
1992	1-4	1-12	49	VII. Süleyman Demirel Hükümeti (Koalisyon)	21.11.91	25.06.93
1993	1-2	1-6				
	3-4	7-12				
1994	1-4	1-12	50	I. Tansu Çiller Hükümeti (Koalisyon)	25.06.93	05.10.95
1995	1-3	1-9				
	4	10-12				
1996	1-2	1-6				
	3-4	7-12	54	Necmettin Erbakan Hükümeti (Koalisyon)	28.06.96	30.06.97
1997	1-2	1-6				
	3-4	7-12	55	III. Mesut Yılmaz Hükümeti (Koalisyon)	30.06.97	11.01.99
1998	1-4	1-12				
1999	1	1-3				
	2	4-5				
		6				
	3-4	7-12				
2000	1-4	1-12				
2001	1-4	1-12	57	V. Bülent Ecevit Hükümeti (Koalisyon)	28.05.99	03.11.02
2002	1-3	1-9				
	4	10-11				
		12				
2003	1-4	1-12				
2004	1-4	1-12	58 59	Recep Tayyip Erdoğan Hükümeti	03.11.02	Devam (06/07)
2005	1-4	1-12				
2006	1-4	1-12				

Göstergeler ve Esas Alınan Veriler

Önceki çalışmamızda ilk 11 gösterge yer almakta iken, bu defa bütçe dengesini de 12. gösterge olarak eklemeyi anlamlı bulduk. Olabildiğince sık frekanslı veri kullanma eğilimimize rağmen dış borç yükü ile bütçe dengesi göstergelerinde yıllık verileri kullanmamız gerekti.

Tablo 3: Göstergeler ve Veri Kaynakları

	Gösterge	Kaynak Alınan Veri	Hesaplama Yöntemi
01	Milli Gelir Artışı	Sabit fiyatlarla 3 aylık GSMH rakamları	Bir önceki yılın aynı dönemine göre artış oranlarının dönem ortalaması
02	Enflasyon	Aylık TÜFE endeksi rakamları	Bir önceki yılın aynı ayına göre artış oranlarının dönem ortalaması
03	Fiyat İstikrarı	Aylık TÜFE endeksi rakamları	Bir önceki yılın aynı ayına göre artış oranlarının bir yıllık dönem içindeki minimum ve maksimum değerleri. Grafikte fiyat düzeyindeki tüm dönem boyu dalgalanma da gösterilmektedir.
04	Kur İstikrarı	Aylık reel efektif döviz kuru endeksi	Endeksteki dalgalanmanın yıllık ortalaması
05	İstihdam Düzeyi	1988-1999 yılları için 6 aylık, 2000-2006 yılları için 3 aylık işsizlik oranları	Ortalama işsizlik oranı
06	Dış Ticaret Dengesi	Aylık ihracat ve ithalat rakamları	Ortalama ihracat/ithalat (İhracatın ithalatı karşılama oranı)
07	Turizm Geliri	Aylık turizm geliri rakamları	Turizm gelirinin önceki yılın aynı ayına göre artış oranları ortalaması
08	Dış Borç Yükü	Yıllık dış borç ve GSMH rakamları ($ cinsinden)	Dış borcun GSMH'ya oranında değişimin ortalaması
09	Kamu Borç Yükü	Kamunun iç ve dış borç stoku rakamları ile GSMH rakamları (3 aylık, YTL cinsinden)	Kamu borç stokunun son bir yılın GSMH rakamına oranındaki değişimin ortalaması
10	İç Borç Yükü	İç borç stoku ile GSMH rakamları (3 aylık, YTL cinsinden)	İç borç stokunun son bir yılın GSMH rakamına oranındaki değişimin ortalaması
11	Faiz Yükü	Bütçede yer alan, 1988-1994 yılları içinı yıllık 1995 ve sonrası için 3 aylık faiz harcamaları.	Faiz harcamalarının son bir yıllık dönemdeki GSYİH'ya oranındaki değişimin ortalaması
12	Bütçe Dengesi	Yıllık bütçe açığı ve GSMH rakamları (YTL cinsinden)	Bütçe açığının GSMH'ya oranı ortalaması

1. MİLLİ GELİR

Milli Gelir Hesapları

Milli gelir düzeyi bir ülkenin en temel ekonomik göstergesidir. Çoğu zaman uluslararası karşılaştırmalarda da bu gösterge kullanılır. Yaygın olarak kullanıldığı şekliyle, ülkede bir yıl içinde üretilen mal ve hizmetlerin toplam tutarını ifade etmektedir.

Milli gelir rakamları tek başına önemli bir gösterge olduğu gibi diğer birçok ekonomik verinin yorumlanmasında da kullanılır. Örneğin, bütçe açığını anlamlı bir şekilde ifade etmek için milli gelire oranı belirtilir. Benzer şekilde, borç yükünün ağırlığı da milli gelire oranına bakılarak değerlendirilmektedir.

Milli gelir hesapları içinde farklı niteliklerde tanımlanmış milli gelir rakamları vardır. Gayri Safi Milli Hasıla, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla, Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla gibi. Bunlardan önemli bulduğumuz bir kısmına aşağıda yer veriyoruz.

Gayri Safi Milli Hasıla

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) bir ülkeye mensup kişilerce belli bir dönemde, genellikle bir yılda, üretilen mal ve hizmetlerin toplam değerini ifade etmektedir. GSMH, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hesaplanmaktadır. Hesaplamalar üretim ve harcama yöntemleriyle yapılmakla birlikte esasen aynı hasıla ölçülmekte olduğundan sonuç değişmemektedir.

Sadece yurt içinde yerleşik olan kişilerin gelirini esas alan bir milli gelir hesabı yapıldığında ise Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada GSMH yanında yer yer GSYH rakamlarını da kullandık.

GSMH hesaplamaları üçer aylık periyotlarla yapılmaktadır. GSMH rakamları ile ilgili iki hususu vurgulamakta yarar vardır:

[1] Ekonomik Kavramlar ve Göstergeler Reel Ekonomi, Hazine Müsteşarlığı, Ankara, Mayıs 1997, Sf. 1.

- Bu istatistikler ciddi bir mevsimsellik gösterir: Yılın ilk üç ayını kapsayan 1. çeyrek GSMH'sı her zaman düşük olmakta, buna karşın 3. çeyrek rakamları da diğerlerinden yüksek olmaktadır. Bu durumda sağlıklı bir karşılaştırma yapmak için mevsimsellik etkisini giderecek yöntemlere başvurmak gerekir. Bu amaçla yaygın olarak kullanılan bir yöntem her bir çeyreği önceki yılın aynı çeyreği ile karşılaştırmaktır.

- Milli gelir karşılaştırmalarında enflasyon etkisine de dikkat etmek gerekir. Fiyatların artması nedeniyle milli gelirin arttığı yanılgısına kapılmamak için milli hasıla belirli bir yılın fiyatlarıyla (baz yıl) ölçülür. Bu şekilde sabit fiyatlarla GSMH elde edilir.

Türkiye'nin 1960'larda ve 70'li yılların başlarında oldukça hızlı bir büyüme oranı yakalandığını görüyoruz (yıllık %6'nın üzerinde büyüme). Ancak bu büyüme hızı 1980'lerde yavaşlamıştır. 1981-87 arasında milli gelir artış ortalaması yıllık %4,5'ta kalmıştır ki bu oran Türkiye'nin diğer OECD ülkelerinin gelir düzeyine erişme hedefine ulaşmasına yeterli değildir.

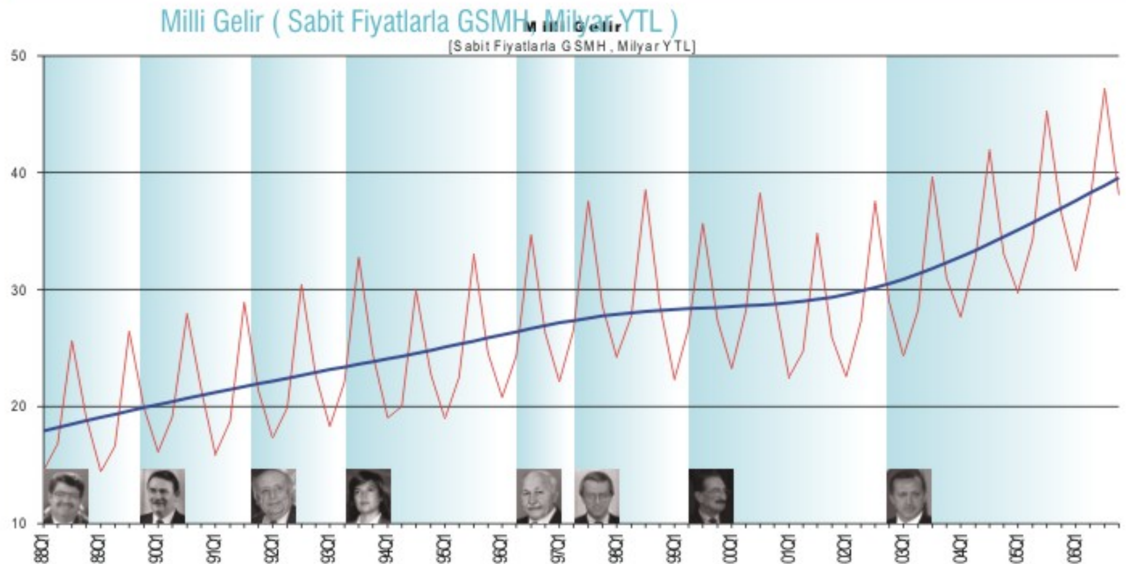
Sabit fiyatlarla GSMH'mızın 1987 yılı sonrası gelişimini aşağıdaki Grafik 1.1'de veriyoruz.

Grafikte mevsimsellik etkisi açık bir şekilde gözlenmektedir. Bu yanıltıcı etkiyi ortadan kaldırmak ve değerlendirmeyi kolaylaştırmak için grafikte Hodrick-Prescott filtresi kullandık. Bu şekilde mavi çizgi ile grafiğe eklenen milli gelir trendi daha sağlıklı olarak görülebilmektedir. Aynı filtreden mevsimlerden etkilenen diğer verilerin anlaşılır bir şekilde sunumunda da yararlandık.

1987-2006 dönemi milli gelir çizgisinde kabaca üç ayrı dönem gözlemliyoruz: 1988-1997 arasında yavaş bir gelişme, 1998-2001 yıllarında duraklamaya yakın bir yavaşlama ve 2002 yılından itibaren öncekilere oranla daha hızlı (ortalama %7'nin üzerinde) bir gelişme.

2000 yılında yayınlanan bir Dünya Bankası raporunda Türkiye'nin büyüme oranları iki başarılı ülke örneği ile karşılaştırılmakta ve şu sonuçlara ulaşılmaktadır: İspanya ve Kore'nin performansını yakalayabilmek için Türkiye son 20 yılda olduğundan çok daha hızlı büyümek zorundadır. İspanya, gelir

Grafik 1.1: Sabit Fiyatlarla GSMH [1987-2006]

Kaynak: TÜİK

düzeyinin Türkiye'nin bugünkü durumuna benzer olduğu kalkış dönemi olarak adlandırılan 1964-74 yılları arasında milli gelirde yıllık %6,4 büyüme sağlamış, Kore'de ise 1965-80 arasında ortalama yıllık milli gelir artışı %10'a yaklaşmıştır. Sonuç olarak her iki ülke de dünyanın en zengin ülkeleri sınıfına adım atmışlardır, ancak, Türkiye henüz bu noktaya gelmemiştir. Kişi başına milli gelirde 2000 yılında Kore'nin üçte biri, İspanya'nın beşte biri düzeyinde olan Türkiye'nin çok uzun olmayan bir süre içinde vatandaşlarına benzer bir gelir düzeyi ve yaşam standardı sağlaması için yıllık %7-10 aralığında[2] büyümeye devam etmesi gerekmektedir.

2002 ve sonrasında yakalanan ortalama %7'nin üzerinde büyüme trendinin kesintisiz olarak sürdürülmesi refah yarışında geri kalmamak için önemlidir.

Bu noktada, ülkemizde kayıt dışı ekonominin ciddi bir boyutta olduğunu da belirtmek gerekir. Milli gelir hesaplarının kayıt dışı ekonomiyi kavramakta yetersizliği kabul edilmiş olup, TÜİK'in, daha kapsamlı bir milli gelir hesaplanmasına yönelik çalışmalarının tamamlanmak üzere olduğu bilinmektedir. Bu çalışmaların milli gelir rakamlarında önemli bir artış ile sonuçlanacağı ve aslında ülkemizin göründüğünden biraz daha yüksek bir refah düzeyinde bulunduğunun ortaya çıkacağı beklenmektedir.

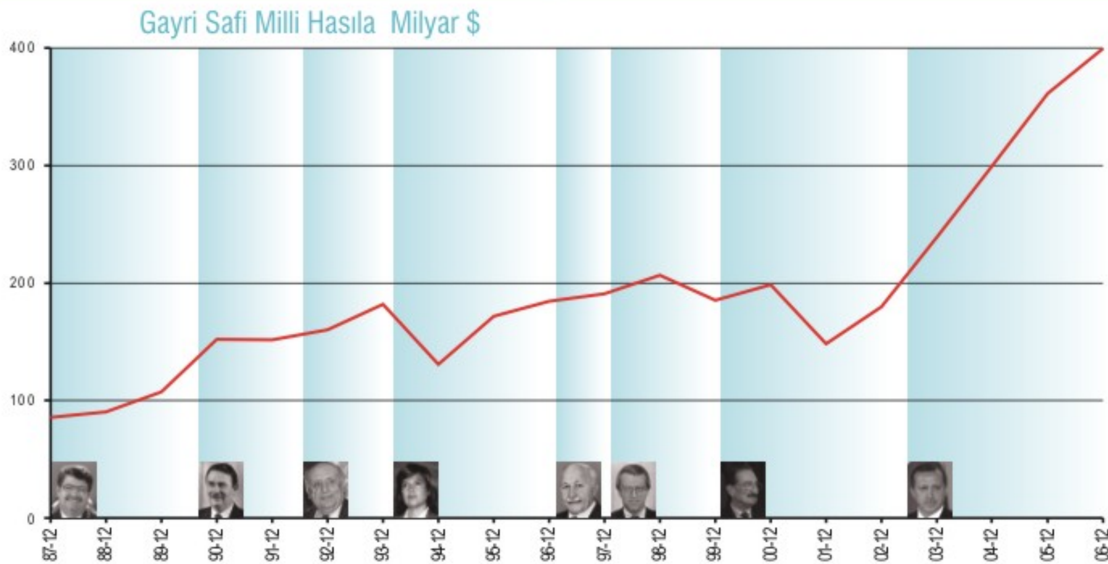
Uluslar arası hesaplar ve karşılaştırmalar büyük ölçüde döviz cinsinden yapıldığı için GSMH'yı da döviz cinsinden izlemek yararlı olacaktır. Milli gelirimizin, yaygın olarak kullanıldığı şekilde, ABD Doları cinsinden sunumu Grafik 1.2'de verilmektedir.

Bu grafikte yıllık GSMH rakamları $ olarak nominal değerleriyle, herhangi bir düzeltme yapılmaksızın verilmektedir. Esasen 2001 yılına kadar GSMH inişli-çıkışlı bir grafik izlemiş, 1994 ve 2001 yıllarında meydana gelen ciddi ekonomik krizler nedeniyle önemli düşüşler göstermiştir. 1987 yılında 86 milyar $ olan GSMH tutarı 2006 yılında 400 milyar $'a yükselmiştir. Tüm dönem boyunca 4,5 kat artışı ifade eden bu gelişme yıllık ortalama % 9'luk bir artış demektir. Bu artış, enflasyondan ve $'ın değer değişiminden arındırılmadığı için çok anlamlı değildir.

Döviz cinsinden milli gelir hesabı farklı ülkelerin ekonomilerini aynı zaman dilimi içinde karşılaştırmakta yararlı olmaktadır.

[2] Turkey, Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study, World Bank, 2000, Sf. 5.

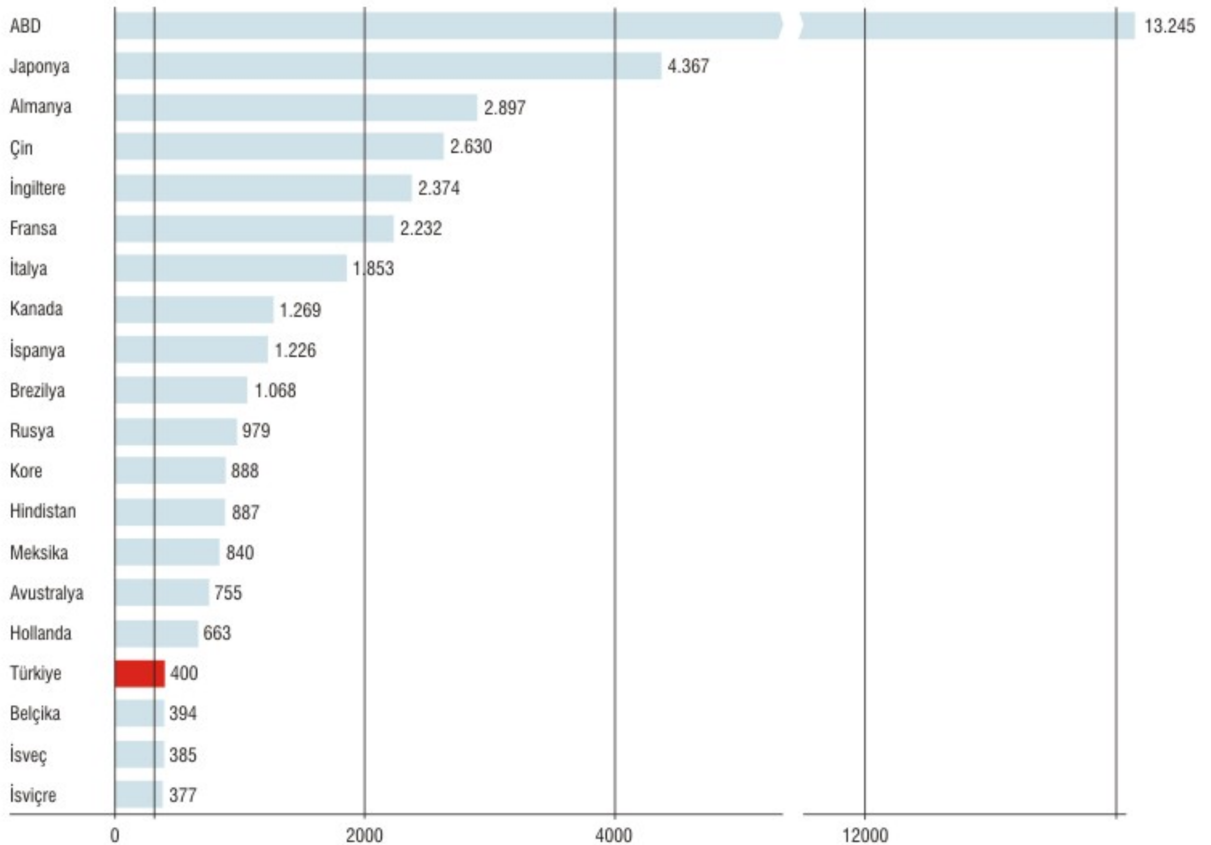
Grafik 1.2: Gayri Safi Milli Hasıla [1987-2006]

Kaynak: TÜİK, DPT

Dünya ekonomisinin (üretiminin) toplam değeri 2006 yılı için 48 trilyon $ olarak tahmin edilmektedir. Bu değerin (gelirin/üretimin/harcamanın) %27'si tek başına ABD'ye aittir. 400 milyar $ GSMH tutarı ile Türkiye, dünya ülkeleri sıralamasında 17. sırada yer almaktadır.

Grafik 1.3: Dünya Ekonomisinde İlk 20 Ülke (2006 Yılı) Milyar $

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database. 2006 yılı GSYH değerleri. Bazı ülkeler için verilen değerler tahminidir. http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2007/01/data/index.aspx

Sıralamada bizden hemen önce yer alan Hollanda'nın GSYH'sı bizimkinden %50'yi aşan oranda fazladır. Gelecek 20 yıl içinde dünyanın en büyük ilk 10 ekonomisinden biri olmak için bugün 1 trilyon $'ın üzerinde olan ülkelerle aynı düzeye gelmek gerekecektir. Oysa bir yandan da bu ülkeler halen büyümekte devam etmektedirler.

20 yıl sonra Grafik 1.3'teki sıralamada ilk 10 ülkeden biri olmak için bizden önde yer alan ülkelerden bu 20 yıl süresince yaklaşık bir hesapla ortalama yıllık %5 daha hızlı büyümemiz gerekmektedir. Örneğin, son 4 yılda ortalama %7 civarında büyümekte olan Rusya'nın aynı ölçüde büyümeye devam edeceğini varsayarsak, ülkemiz ekonomisinin %12 ile büyümesi gerekir ki 20 yıl sonra 3,8 trilyon $ civarında iki ülke ekonomisi eşit büyüklüğe gelebilsin.

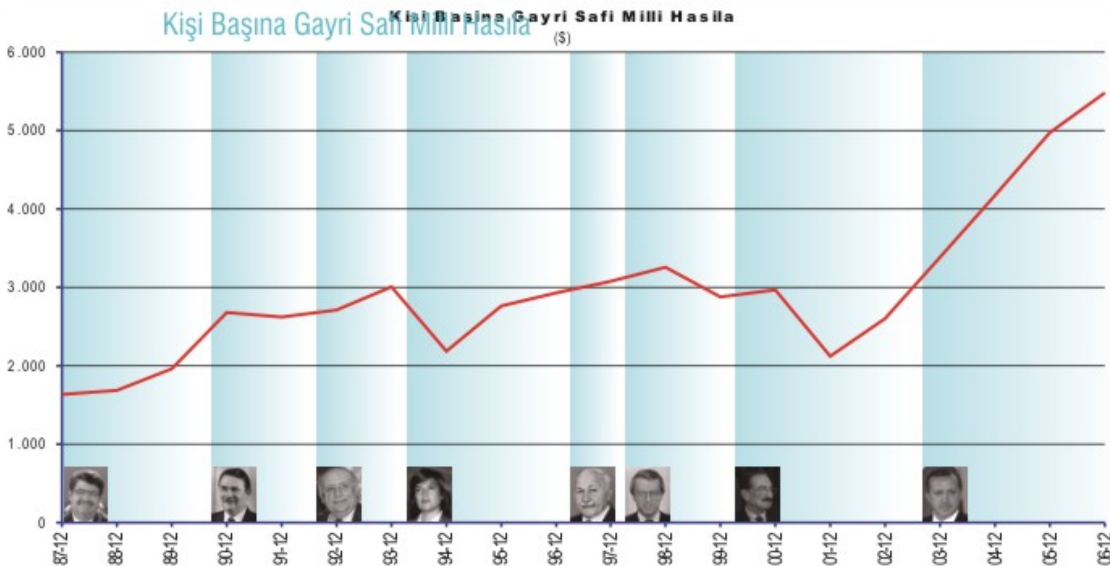
Kişi Başına Milli Gelir

Kişi başına düşen milli gelir, ekonomik refahın temel bir göstergesidir. Basitçe GSMH'nin nüfusa bölünmesi ile bulunur. Kişi Başına GSMH rakamları da özellikle farklı ülkeler arasında karşılaştırma yapmak ya da bir ülkenin zaman içinde gelişimini izlemek için kullanılmaktadır.

ABD Doları cinsinden kişi başına düşen GSMH'nın 1987-2006 yıllarını kapsayan dönemdeki gelişimi Grafik 1.4'te verilmektedir.

Kişi başına GSMH eğrisi GSMH'nın tahmin edilen nüfusa bölünmesiyle elde edildiği için GSMH grafiğine çok yakın bir çizgi izlemektedir. 1987 yılında kişi başına GSMH 1.636 $ civarındadır. 1993 yılında 3.000 $ seviyesine çıkan rakam önce 1994 sonra da 2001 yılında yaşanan keskin düşüşlerle tekrar 2.000 $ seviyelerine gerileyerek 1990 yılı öncesi düzeye inmiştir. 2001 yılı sonrasında gerçekleşen sürekli büyüme trendi ile 2006 yılında kişi başına GSMH 5.500 $'a yaklaşmıştır.

Grafik 1.4: Kişi Başına GSMH [1987-2006]

Kaynak: TÜİK, DPT

Satın Alma Gücü Paritesine Göre Milli Gelir

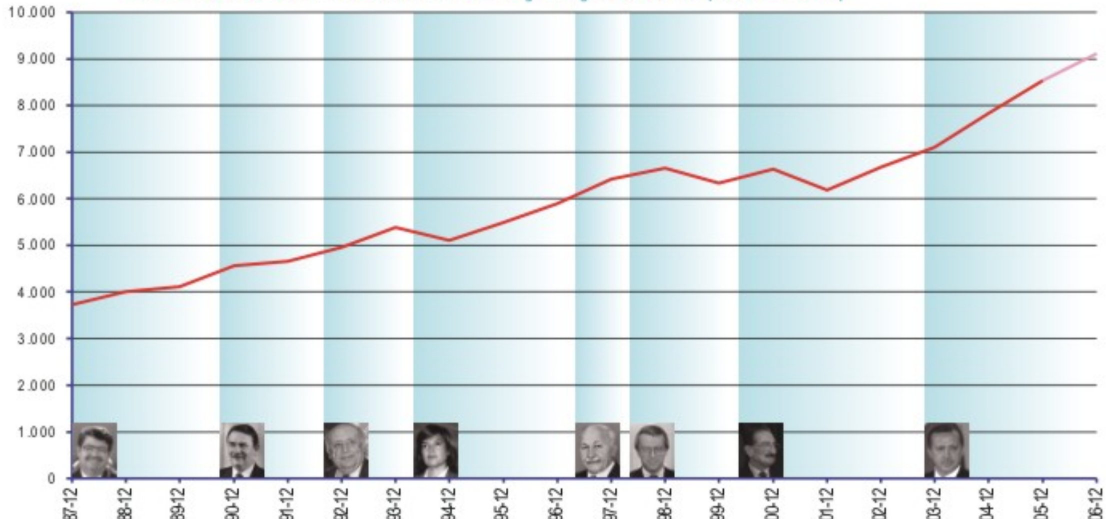
Uluslararası karşılaştırmalarda milli gelir hesabını döviz cinsinden yapmak da tek başına yeterli olmayabilir. Çünkü belirlenen dövizin bir ülkedeki satın alma gücü diğer bir ülkedekinden farklı olabilmektedir.

Milli gelir açısından uluslararası karşılaştırmalarda en sağlıklı yöntemlerden biri satın alma gücü paritesi (purchasing power parity) olmaktadır. Bu şekilde bir ülkedeki kişi başına gelirin satın alma gücü diğer bir ülke ile karşılaştırılabilmektedir. Satın alma gücü paritesi genel bir tabirle hayat pahalılığı olan ülkelerin aleyhine işler. Esasen serbestliğin tam anlamıyla geçerli olduğu bir uluslar arası ticaret sisteminde ilk elde ticarete konu mallar açısından fiyat farklılıklarının olmaması gerekir. Ancak bu durumun her zaman gerçekleştiği söylenemez. Örneğin, 120 kadar ülkede aynı içerikle satılmakta olan Big Mac hamburgerin fiyatı tek bir döviz cinsine çevrilse de- hemen hemen her ülkede farklı olmaktadır. Sadece Big Mac hamburgerinin fiyatını temel alan bir satın alma gücü paritesinin bile kullanılmakta olduğunu ilginç bir yöntem olarak burada belirtelim.

Diğer yandan, ülkeler arasında ticarete konu olmayan mallar (örneğin, gayrimenkuller) açısından farklı fiyat düzeylerinin oluşmasını engelleyecek doğrudan bir piyasa mekanizması zaten yoktur. Bu nedenle Hong Kong'daki bir binanın m2 değeri ile Ankara'dakinin değeri çok farklı olabilir. Dolayısıyla farklı ülkelerdeki gelirleri nominal değerleri üzerinden karşılaştırmak yerine satın alma güçlerini karşılaştırmak daha anlamlı olmaktadır.

Satın alma gücü paritesine göre ülkemizde kişi başına düşen milli gelir rakamları Grafik 3'te verilmektedir. SAGP göre milli gelir rakamları ülkemiz için nominal rakamlara göre daha yüksek düzeydedir. 1987 yılında 2.730 $ iken 2006 yılı sonunda 9.100 $'a yükselmiştir. Bunun, ortalama olarak yıllık %4,8'lik bir artış hızına denk geldiğini de belirtmek gerekir. Bu düzeydeki bir gelişme hızının -uzun dönemde bile- gelişmiş ülkelere yakınlaşmak için yeterli olacağını söylemek güçtür.

Grafik 1.5: Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH (1987-2006)

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, April 2007. URL: http://www.imf.org/external/data.htm

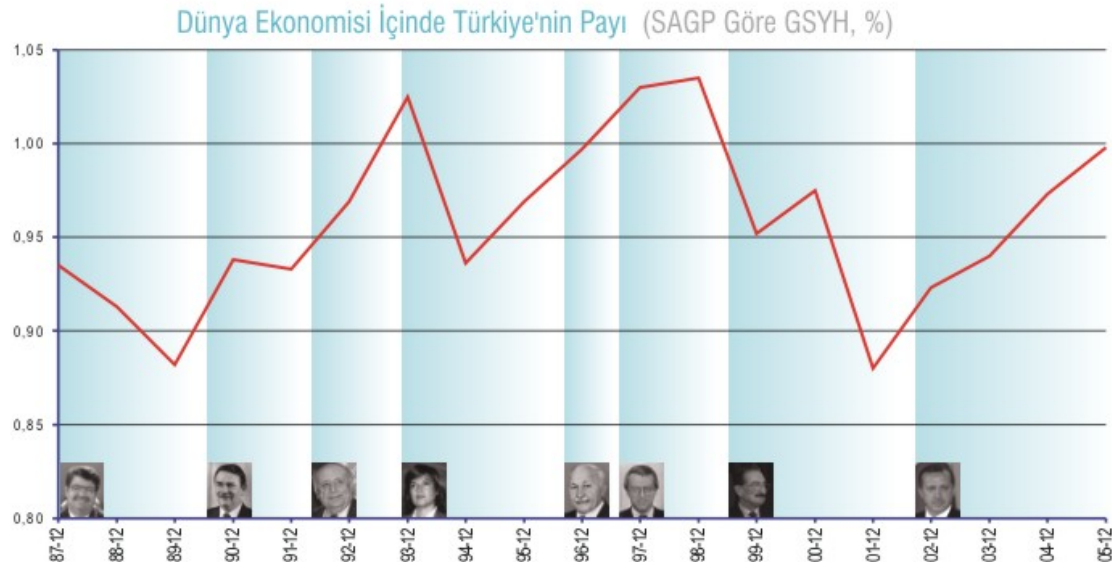
Dünya ekonomisi içindeki payımızı nominal olarak değerlendirdiğimiz gibi satın alma gücü paritesine göre de değerlendirebiliriz. Yukarıda Grafik 1.3'te ve takip eden açıklamalarda 2006 yılında dünya ekonomisinin toplam değerinin 48 trilyon $, Türkiye ekonomisinin ise 400 milyar $ olduğunu belirtmiştik. Bu durumda Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi içindeki payı, nomi-nal rakamlarla değerlendirildiğinde, 2006 yılı için %0,83 olmaktadır.

Aşağıdaki grafikte ise Türkiye ekonomisinin tüm dünya ekonomisi içindeki payı (GSYH değerlerine göre) satın alma gücü paritesi ile verilmektedir.

Satın alma gücü paritesine göre 2006 yılında dünya ekonomisinin % 1'i civarında bir büyüklükte olduğumuzu görüyoruz.

1987 yılından bu yana genel eğilime baktığımızda, dünya ekonomisi içindeki payımızda, ne yazık ki, belirgin ve istikrarlı bir gelişme çizgisi göremiyoruz. Türkiye'nin milli geliri tüm dünyanın % 0,95'i civarında dalgalanmaktadır.

Grafik 1.6: Dünya Ekonomisi İçindeki Payımız (1987-2005

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, April 2007. URL: http://www.imf.org/external/data.htm

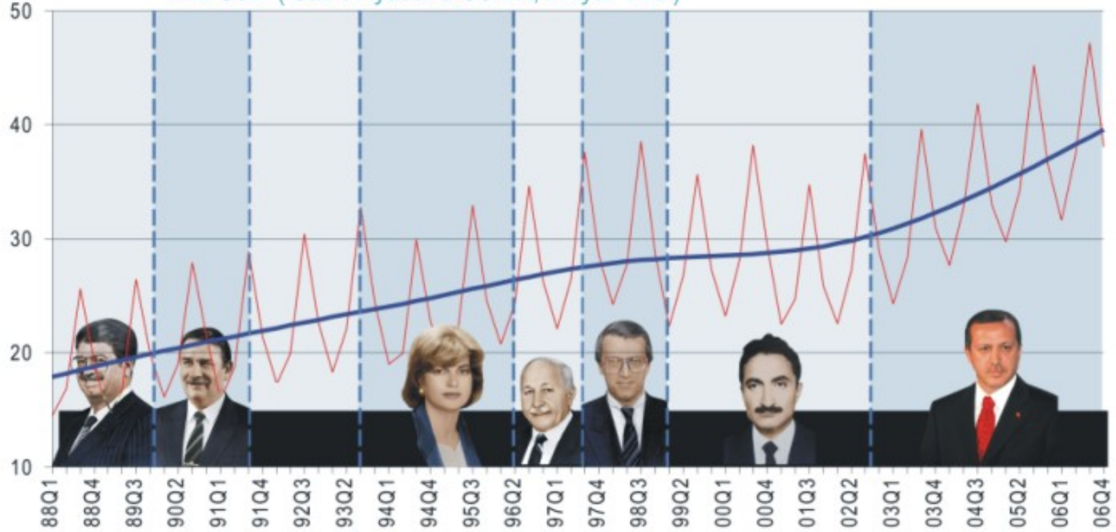
İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları

Milli gelirde artışın en önemli desteklerinden biri imalat sanayi kapasite kullanım oranının artışıdır.

Grafik 1.7'de 1991 2006 yıllarında imalat sanayiinde kapasite kullanım oranları verilmiştir. Grafikte genel olarak hafif bir artış eğilimi bulunduğu söylenebilir. Ancak, 1994 yılındaki duraklama-gerileme ile özellikle 1998-2001 yılları arasında görülen ciddi düşüş dikkat çekicidir. İlginçtir ki, 2001 yılında ortaya çıkan ekonomik krizin işaretleri olarak yorumlanabilecek olan imalat sanayi kapasite kullanım oranındaki ciddi düşüşler 1998 yılı sonundan itibaren kendini göstermektedir.

Grafik 1.1: Sabit Fiyatlarla GSMH [1987-2006]

91

Kaynak: TÜİK

İşgücü Verimliliği

Milli gelirle çok yakından ilişkili olan bir husus da işgücünün verimliliğidir. Verimlilik artışı, milli gelir artışının en gerçekçi kaynağı olarak alınabilir.

Sonraki bölümlerde görüleceği üzere, işsizlik oranının yüksek olduğu ve yükseldiği, reel kurların değerlendiği son dönemde yüksek bir büyüme oranı yakalanabilmişse bunun işgücünün verimliliği ile yakından ilişkili olduğunu düşünmek gerekir.

Verimlilik, milli gelirin çalışan kişi sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır. Böylece, orta-

lama olarak bir çalışanın bir yılda yaptığı üretim yani kişi başına verimlilik ortaya çıkmaktadır. Verimlilikte yıllık artış oranı verimlilik artışı olarak adlandırılmaktadır. 1985 yılına ilişkin bir karşılaştırmada, Türkiye'deki verimliliğin ABD'deki verimliliğin ancak %21'i olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de 1987-97 yılları arasındaki verimlilik artışı, İspanya'nın 1964-90 ve Kore'nin 1965-80 dönemleriyle karşılaştırıldığında önemli farklar ortaya çıkmaktadır: Türkiye'de yıllık verimlilik artışı %4'ün altında kalırken, bu oran İspanya'da %8'in, Kore'de ise %16'nın üzerinde gerçekleşmiştir.

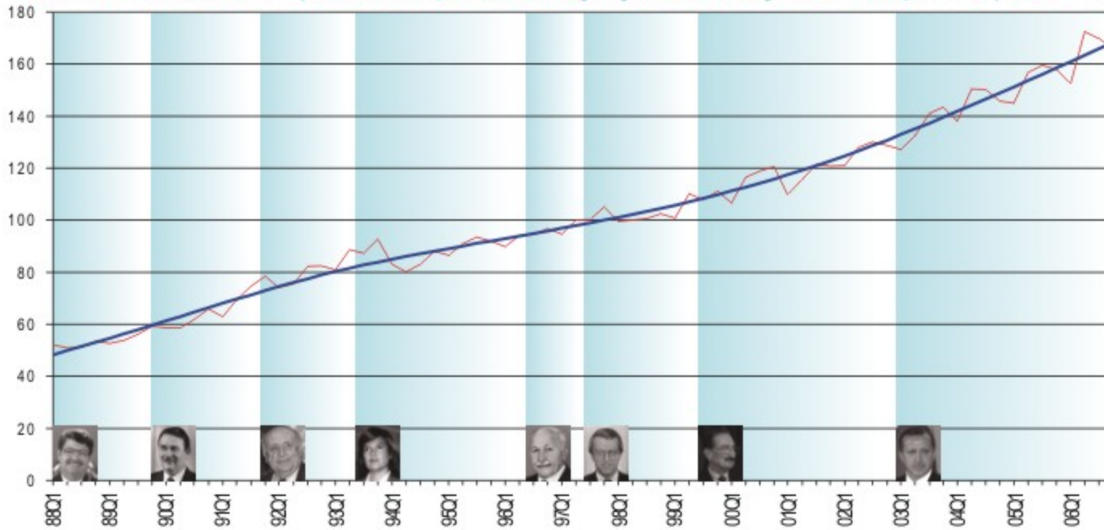
Grafik 1.8'de 1988-2006 yıllarını kapsayan dönemdeki kısmi verimlilik endeksi yer almaktadır.

Bu endeks, imalat sanayinde çalışılan saat başına çıktıyı (üretim değerini) yansıtmaktadır. Endeksin dönemsel dalgalanmalarını gidermek ve uzun dönemli seyrini daha rahat anlayabilmek için mavi renk ile gösterdiğimiz eğilim çizgisini ekledik.

Genel hatları itibariyle, işgücü verimliliğindeki artışın 1993-2001 arasında yavaşladığını, 2001 sonrasında tekrar hızlandığını gözlemliyoruz.

Grafik 1.8: Kısmi Verimlilik Endeksi [1988-2006]

Kısmi Verimlilik Endeksi (İmalat Sanayi, Üretimde Çalışılan Saat Başına, Sabit Fiyatlarla (1997=100)

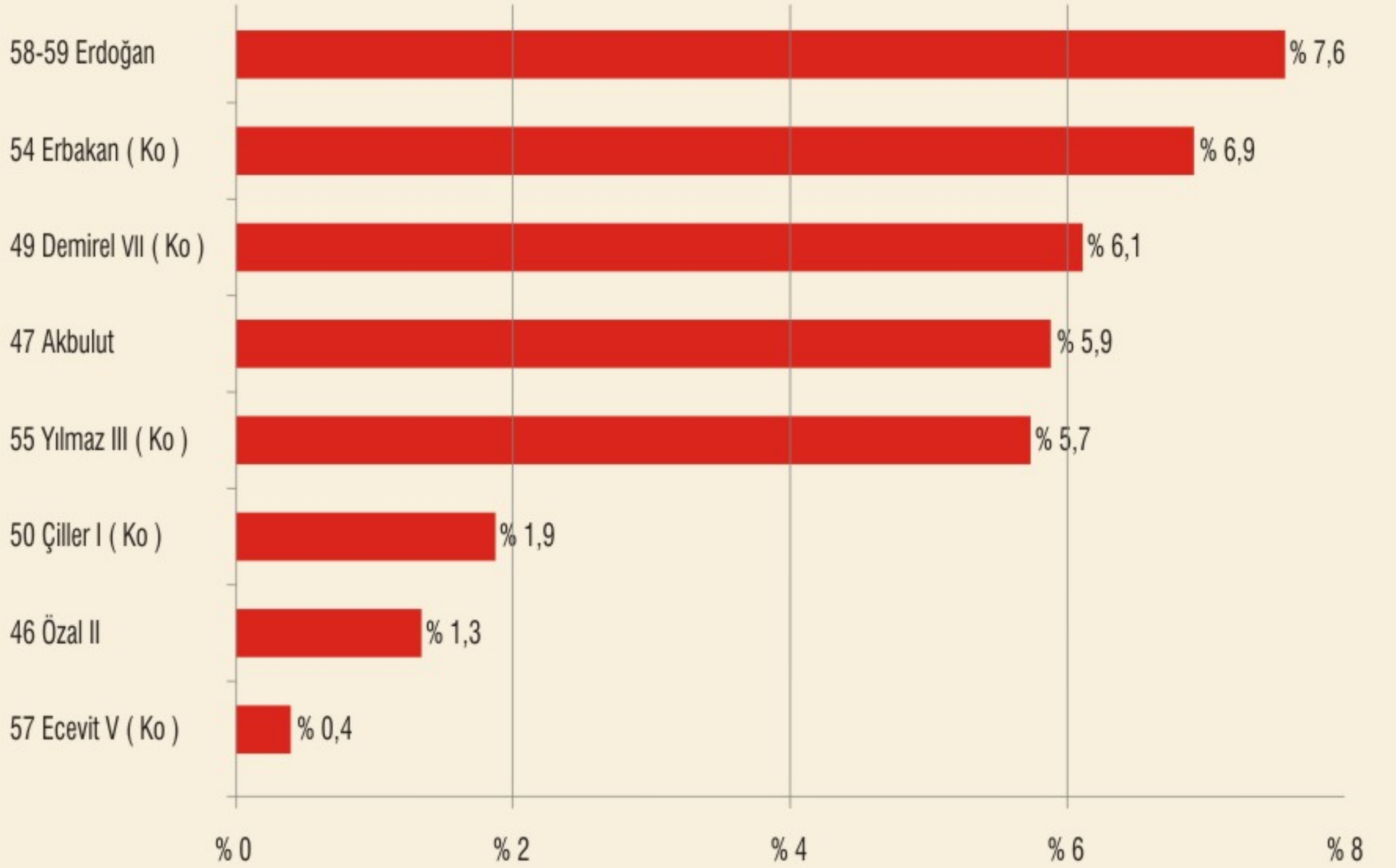

Kaynak: TÜİK

[3] Ekonomi Politikası, Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, Sf. 108.
[4] Turkey, Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study, World Bank, January 27, 2000, Sf. 7.

GÖSTERGE 1

Milli Gelir Artışı

Ortalama Yıllık Milli Gelir Artış Oranı	
Veriler:	-GSMH: Sabit Fiyatlarla (1987 Yılı Fiyatlarıyla), Üç Aylık, Bin YTL)
Veri kaynağı:	TÜİK
Hesaplama yöntemi:	GSMH'da önceki yılın aynı dönemine göre artış veya azalış yüzdesi alınmakta ve değerlendirilen hükümet dönemi içindeki bu oranların ortalaması bulunmaktadır.
Göstergenin açıklaması:	Göstergede, 1988 yılı başından 2006 yılı sonuna kadar olan dönemde işbaşında bulunan hükümetlerin milli gelir artışı yönünden performansları karşılaştırılmaktadır. Milli gelir rakamları mevsimlik dalgalanma gösterdiğinden her bir dönem önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırılarak milli gelirde artış (ya da azalış) oranı bulunmaktadır. 1988-2006 yıllarını kapsayan dönemde yıllık ortalama %4,2 milli gelir artışı sağlanmıştır.
En iyi performans:	En yüksek milli gelir artış hızı Erdoğan Hükümeti döneminde % 7,6 ile gerçekleşmiştir. 2. sırada %6,9 ile Erbakan Hükümeti gelmektedir.
En kötü performans:	En kötü performans Ecevit Hükümetine aittir. Bu hükümet döneminde ortalama milli gelir artışı %0,4 ile en düşük düzeydedir. İkinci sıradaki en kötü performans ise %1,3 ile Özal Hükümetine aittir. Bu karşılaştırmada kapsam dışında tuttuğumuz 1983-1987 yıllarındaki I. Özal Hükümeti döneminde % 7 civarında hızlı bir büyüme yaşanmışsa da II. dönemde aynı başarı sürdürülememiştir.
Notlar:	

Tablo 4: Milli Gelir Hesapları

	GSMH (Milyon YTL)	GSMH (Milyon $)	Kişi Başına GSMH ($)	Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH($)
1980	5	68.390	1.539	2.264
1985	35	66.890	1.330	3.154
1986	51	75.173	1.462	3.372
1987	75	85.980	1.636	3.731
1988	129	90.460	1.684	4.005
1989	230	107.563	1.959	4.108
1990	397	152.000	2.682	4.557
1991	634	151.705	2.621	4.664
1992	1.103	160.256	2.708	4.961
1993	1.997	181.806	3.004	5.380
1994	3.887	130.900	2.184	5.107
1995	7.854	171.900	2.759	5.494
1996	14.978	184.600	2.928	5.890
1997	29.393	191.100	3.079	6.418
1998	53.518	206.559	3.255	6.651
1999	78.282	185.266	2.879	6.418
2000	125.596	198.627	2.986	6.651
2001	179.480	148.100	2.143	6.418
2002	273.463	180.000	2.598	6.651
2003	356.680	239.000	3.383	6.418
2004	428.932	299.000	4.172	6.651
2005	486.401	361.000	4.972	6.418
2006	575.783	399.673	5.482	6.651

Kaynak: TÜİK, IMF

2. FİYATLAR

Bu bölümde fiyat düzeyindeki değişmeler ele alınmaktadır. Fiyatlar genel düzeyini ifade eden enflasyonun yanında, enflasyon oranında dalgalanmayı (volatilite) ifade eden enflasyon istikrarı ve döviz kurunun dalgalanmasını ifade eden kur istikrarı ayrı birer gösterge olarak değerlendirilmektedir.

Enflasyon

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin devamlı olarak yükselmesi olarak tanımlanmaktadır. Fiyatlar genel düzeyinin yükselmesinin sebebi ekonomide talebi karşılayacak yeterli mal ve hizmet arzı bulunmamasıdır. Bunu, talebin yüksekliği ya da arzın eksikliği olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu değerlendirmeler enflasyona karşı politika oluştururken üretim artışının desteklenmesine ya da aşırı talebin kısılmasına yönelmek açısından önemli olmaktadır.

Enflasyon fiyat endeksleri ile ölçülür. Ekonomilerin durumunu izlemek, uygulanan politikaların başarısını saptamak, geçmiş dönemlerin yorumunu ve ileriye ait tahminleri yapabilmek için kullanılan araçların en önemlilerinden birisi fiyat endeksleridir. TÜİK, tüketici fiyat endeksi, üretici fiyat endeksi, dış ticaret fiyat endeksi, imalat sanayi fiyat endeksi gibi değişik alanlarda mal gruplarının değerlerini yansıtan endeksler hesaplamakta ve yayınlamaktadır.

Enflasyonla ilgili olarak, yaygın olarak kullanıldığı üzere, tüketici fiyat endeksini (TÜFE) kullanıyoruz.

Türkiye'de 1970'lerden 2004 yılına kadar, 30 yılı aşan bir süre, iki haneli yüksek enflasyon yaşanmıştır. Hiper enflasyona dönüşmeyen bu durum "basamaklı enflasyon" olarak adlandırılmaktadır. Bu kadar uzun bir süre devam eden yüksek enflasyonun ekonomide çok ciddi olumsuz etkileri olduğu açıktır. Her ne kadar, 1990 sonrasında hemen hemen her hükümetin en öncelikli politikası enflasyona karşı mücadele ise de son 4 yıla kadar bu konuda belirgin bir başarı sağlandığını söylemek oldukça zordur.

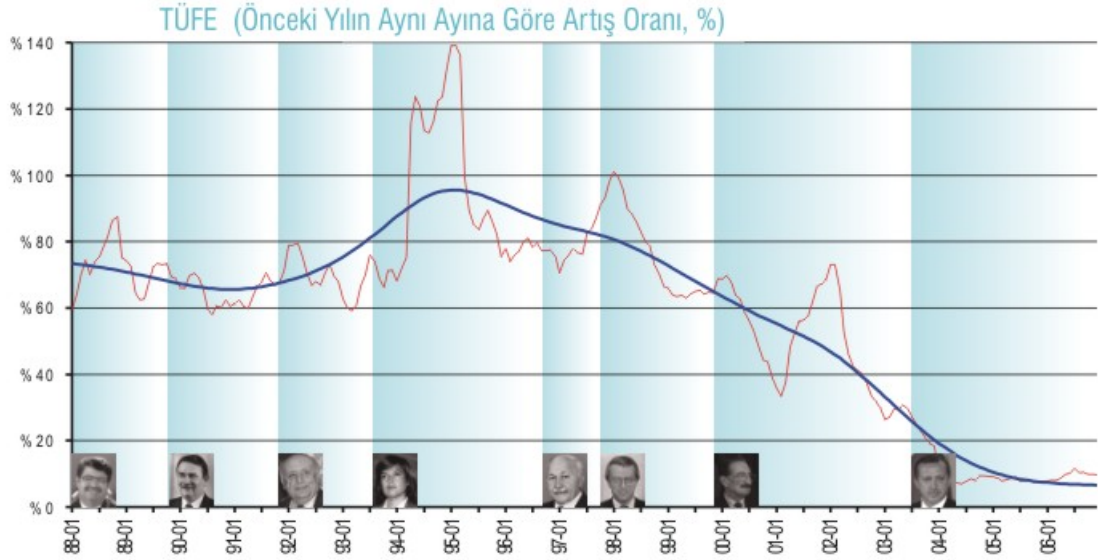
Yüksek enflasyonun neden olduğu pek çok sorun bulunmakla birlikte, bu çalışmamızda etkisi bulunan önemli bir hususu not etmek gerekmektedir:

Türk lirası üzerinden hesaplanan iç borçlarda gerçek anapara ile faiz birbirine karışmaktadır. Yüksek enflasyon nedeniyle aslında reel olarak anapara sayılması gereken önemli bir miktar, faiz adı altında ödenmektedir. Bu durumda, hem bütçe hesaplarının hem de borç stokuna ilişkin hesapların güvenilirliği kuşkulu hale gelmektedir. Bu durumu açıklayan bir örnek Tablo 11'de verilmektedir. Dolayısıyla, 2004 yılı öncesine ilişkin bütçe ve borç rakamlarına dayanılarak yapılan karşılaştırma ve analizler, bu hususlar dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

1988 sonrasında TÜFE endeksindeki yıllık artışlar Grafik 2.1'de sunulmaktadır.

Grafikte izleneceği üzere, 1988-1995 yılları arasında enflasyon oranı artma eğilimi göstermektedir. Bu artış özellikle 1991 sonrası belirgindir. 1995 sonrasında ise enflasyon düşme eğilimine girmiştir. Bu eğilim, grafikte mavi renkli olarak eklediğimiz trend çizgisinde (HP filtresi) açıkça görülmektedir. Diğer yandan, 2002 yılı sonundan itibaren enflasyonda daha hızlı ve kararlı bir düşüş olmuştur.

Grafik 2.1: TÜFE'de Yıllık Artış [1988-2006]

Kaynak: TÜİK

Enflasyon Oranında Dalgalanma (Enflasyon İstikrarı)

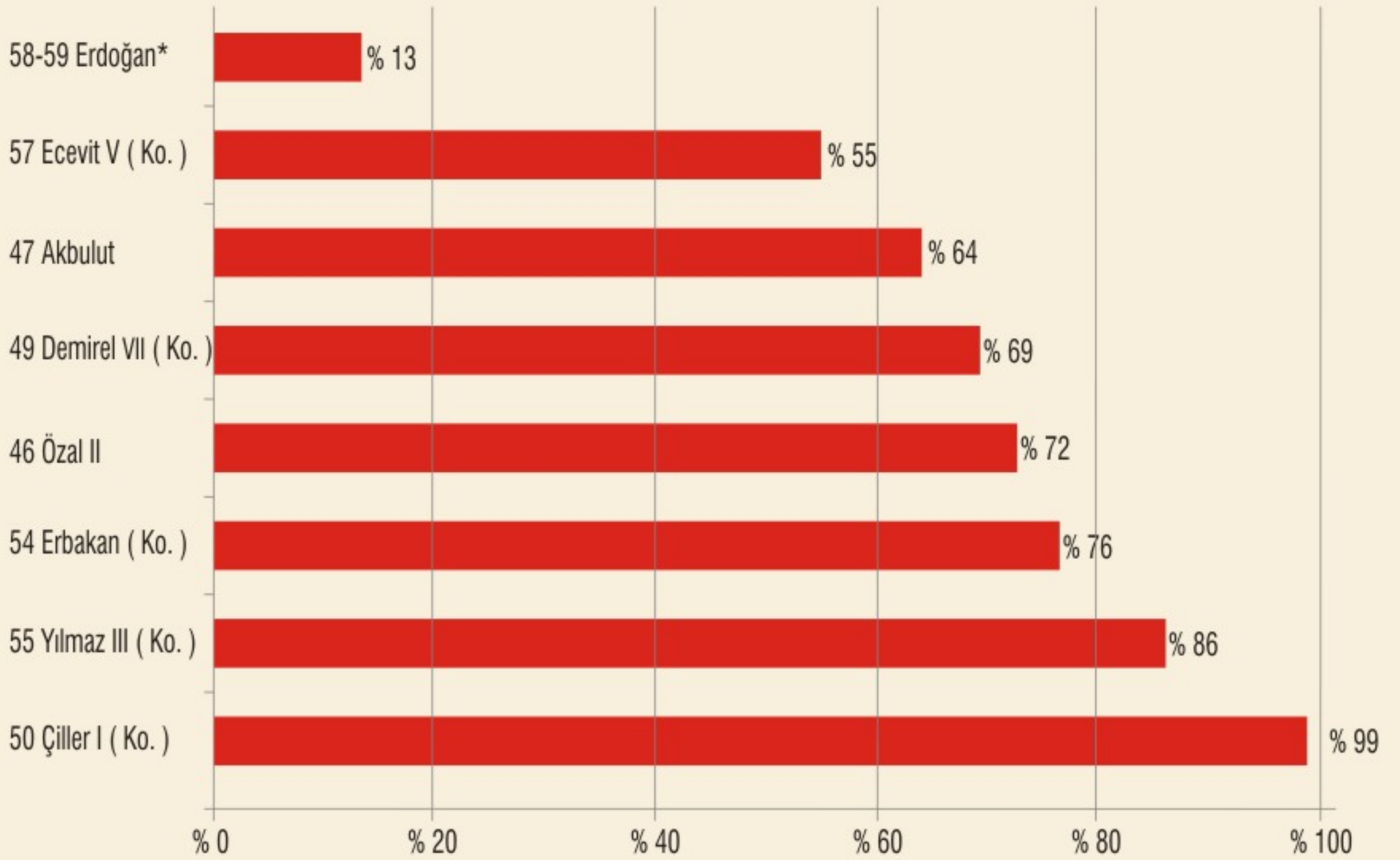
Enflasyonun ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan biri piyasalardaki belirsizliktir. 30 yıldan uzun süren yüksek oranlı enflasyona Türkiye ekonomisinin belirli bir uyum sağladığı düşünülebilirse de bu doğru değildir.

Enflasyon oranının ortalama olarak yüksekliği yanında, keskin iniş ve çıkışlar göstermesi uzun vadeli hedefleri şaşırtmakta ve yatırım, kredi kararları gibi bütün önemli kararları olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, enflasyon oranının yüksekliği kadar önemli olan bir sorun da bu oranın istikrarsız bir seyir izlemesidir. Benzer şekilde, enflasyon düzeyine ilişkin beklentiler ile gerçekleşmeler arasında ciddi farklar bulunması da ekonomik kararları şaşırtmaktadır.

Enflasyonla ilgili olarak kullandığımız bu gösterge ile enflasyon oranının seçilen dönemde ne kadar istikrarlı olduğunu ölçülmektedir. Örneğin, 1989-1994 arasında enflasyon oranı yüksek olmakla birlikte, çok fazla dalgalanmamış ve diğer dönemlerle karşılaştırıldığında görece istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu türden bir istikrarın da genel olarak ekonomiye olumlu bir etkide bulunduğu söylenebilir.

GÖSTERGE 2

Enflasyon

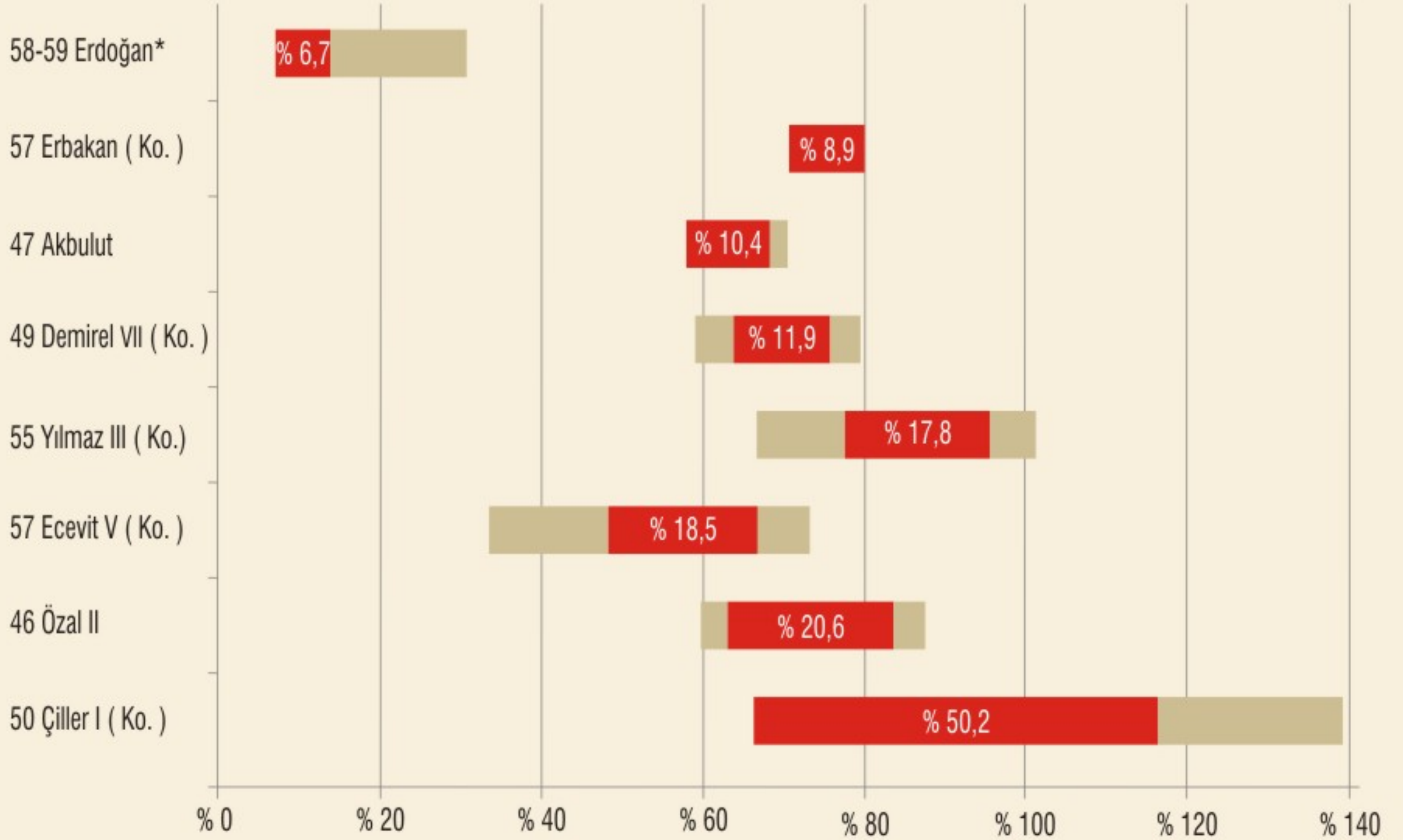

Ortalama Yıllık TÜFE Artış Oranı

Veriler:	Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) , Aylık, (2003=100)
Veri kaynağı:	TÜİK
Hesaplama yöntemi:	Önce her bir ay için önceki yılın aynı ayına göre yüzde değişim alınmakta, ardından bu oranların hükümet dönemi için ortalaması hesaplanmaktadır.
Göstergenin açıklaması:	Grafikte, 1988 yılı ile 2006 yıllarını kapsayan dönemde işbaşında bulunan hükümetlerin enflasyon yönünden performansları karşılaştırılmaktadır. Enflasyon hesabında vatandaşları daha yakından ilgilendiren TÜFE endeksi esas alınmıştır. Bu göstergede yüksek enflasyon olumsuz, düşük enflasyon olumlu performans olarak değerlendirilmektedir. Tüm dönem boyunca TÜFE endeksine göre hesaplanan yıllık ortalama fiyat artışı %56'dır.
En iyi performans:	En düşük enflasyon oranı Erdoğan Hükümeti döneminde yaşanmıştır: %13. Bu hükümet ile diğerleri arasında ortalama enflasyon oranı açısından çok ciddi bir fark vardır. İkinci sırada gelen Ecevit Hükümeti döneminde ortalama enflasyon oranı %55'tir
En kötü performans:	Çiller Hükümeti döneminde %99 ile en yüksek ortalama enflasyon oranı gerçekleşmiştir. Bunu %86 ile Yılmaz Hükümeti takip etmektedir.
Notlar:	

GÖSTERGE 3

Enflasyon İstikrarı

Ortalama Yıllık TÜFE Oranında Dalgalanma

Veriler:	Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) , Aylık, (2003=100)
Veri kaynağı:	TÜİK
Hesaplama yöntemi:	Önceki yılın aynı ayına göre yüzde değişimlerin yıllık periyotlarla en düşük ve en yüksek değerleri alınmakta ve daha sonra bu değerlerin dönem ortalaması bulunmaktadır.
Göstergenin açıklaması:	Grafikte, enflasyon istikrarının bir ölçütü olarak TÜFE artış oranlarında dalgalanma esas alınmıştır. Dalgalanma, yani grafikteki kırmızı renkli bant genişliğinin fazla olması fiyat artışlarının istikrarsız olduğunu gösterdiği için olumsuzdur. Bant genişliğinin az olması ise fiyat artışlarının istikrarını gösterdiğinden olumlu bir performansı göstermektedir. Dönemsel değerlendirmede dalgalanma en yüksek ve en düşük oranlara göre hesaplandığından, kısa dönemli hükümetlere bir avantaj sağlamamak için dalgalanma yıllık dönemler halinde değerlendirilmiştir. Diğer yandan, her bir hükümet dönemi içindeki en yüksek ve en düşük enflasyon oranı da grafik çubuğunun iki ucu olarak gösterilmektedir.
En iyi performans:	Enflasyon istikrarı yönünden en başarılı hükümet TÜFE'de ortalama yıllık %6,7 dalgalanma ile Erdoğan Hükümeti, daha sonra ise %8,9 ile Erbakan Hükümeti'dir.
En kötü performans:	Fiyat artışlarının istikrarsızlığı Çiller Hükümeti döneminde en yüksek düzeyine çıkmıştır: %50 dalgalanma. Bunu %21 dalgalanma ile Özal Hükümeti izlemektedir.
Notlar:	

Kur İstikrarı

Hükümetin belirlediği döviz kuru politikalarının uygulayıcısı Merkez Bankasıdır. Merkez bankalarının hedefi çoğu zaman fiyat istikrarını sağlamaktır, ancak, sabit kur rejiminin uygulandığı durumlarda Merkez Bankasının ana hedefi döviz kurlarının istikrarı olmaktadır. Nitekim 2001 krizine kadar sürdürülen sabit kur politikaları sırasında TCMB'nin öncelikli amacı da kur istikrarı idi. Kriz ile birlikte dalgalı kura geçilmek zorunda kalınmıştır. Merkez Bankası da 2001 yılından itibaren fiyat istikrarını öncelikli, hatta tek hedef olarak almıştır.

Dış ticaret, turizm, ülkeye yabancı sermaye girişi gibi dövize bağlı olan ekonomik faaliyetler kurlardaki değişikliklerden çok etkilenirler. Fakat bu etki kurların nominal olarak değişmesinden çok, dövizin reel değeri ya da Türkiye'deki satın alma gücündeki değişikliklerden kaynaklanır. Dövizin reel değerindeki değişiklik, döviz kuru değişikliğinin enflasyondan arındırılması suretiyle hesaplanır.

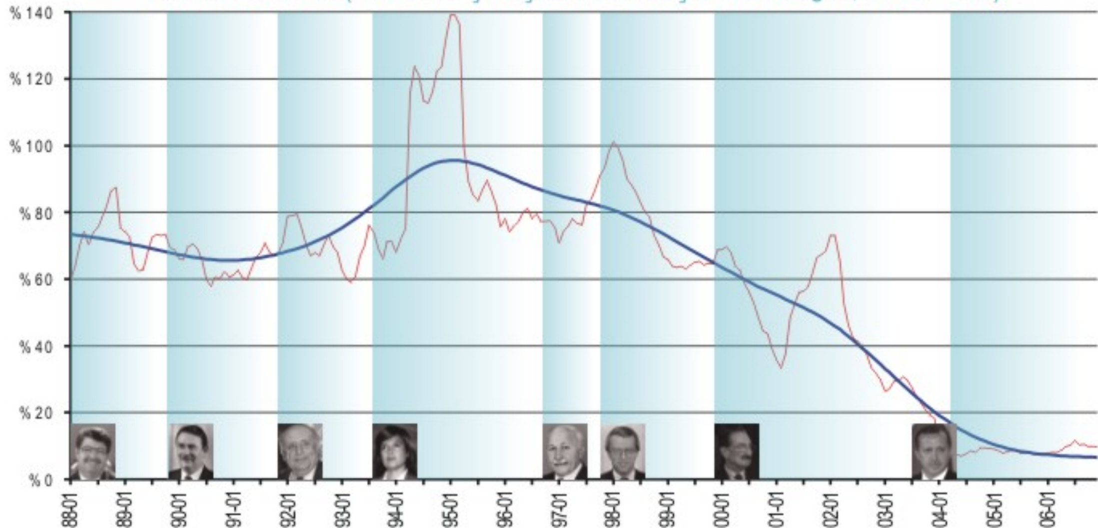
Grafik 2.2'de Reel Kur Endeksi'nin 1988-2006 yılları arasındaki seyri gösterilmektedir.

Bu endeks ondokuz ülkenin para birimleri karşısında Türk Lirasının gerçek değerini vermektedir. Endekste artış Türk parasının reel değer kazancını ifade etmektedir.

Son 20 yıldır genel eğilim, Türk parasının değer kazanması yönünde olmuştur. Bu eğilim, 1994 ve 2001 krizlerinde ciddi kırılma yaşamıştır. 1995-2000 yıllarını kapsayan dönemde istikrarlı bir değer artışı vardır. 2001 krizi sonrası dalgalı kur rejiminin etkisi açıkça görülmekte, reel kur endeksinde ani iniş ve çıkışlar yaşanmaktadır.

Döviz kurunun değer kaybı ithalatı artırıcı, ihracatı ise azaltıcı yönde etki eder. 2002 yılı sonrasında, reel kur endeksinde dalgalanma ile birlikte genel eğilim olarak dövizin değer kaybının devam etmesi, muhtemelen, dış ticaret dengesi ve cari denge üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır.

Grafik 2.2: Reel Kur Endeksi [1988-2006]

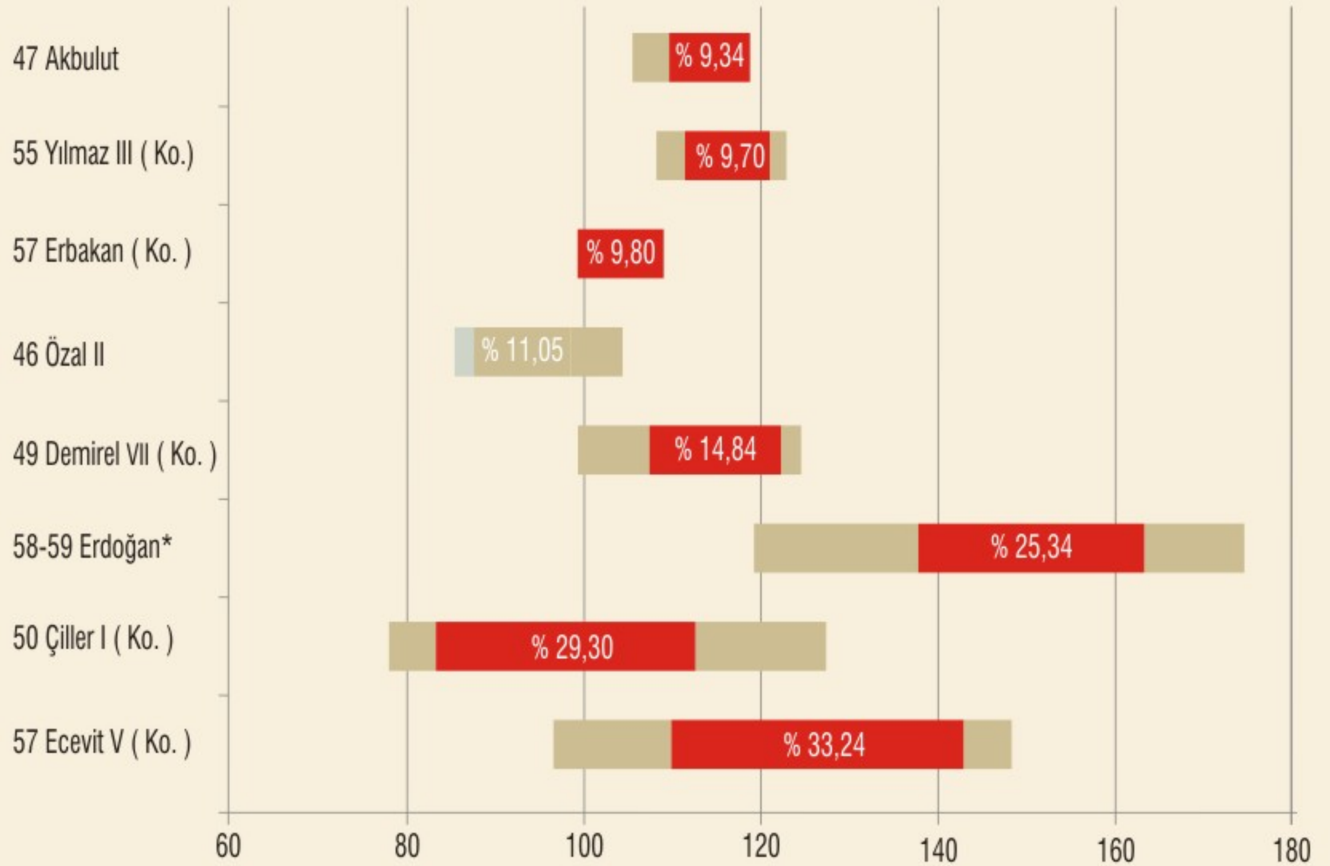
Kaynak: TC Merkez Bankası

Ülke içinde faiz oranlarının dışarıya göre çok yüksek olması ve bunun yanında Türk lirasının değer kazanmaya devam etmesi, dışarıdan dövizle borçlanıp yurt içinde çeşitli yatırım araçlarında değerlendirmeyi teşvik etmektedir. Bu durum, dışarıdan döviz girişini artıran ve bu şekilde döviz kurlarını daha da baskılayan bir döngünün oluşmasına yol açmaktadır.

[5] IMF tanımına göre Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İsviçre, Hollanda, İtalya, İngiltere, ABD, Japonya, İsveç, Avusturya, Kanada, Kore, Tayvan, İran, Brezilya, Çin, Yunanistan. Bu hesaplama için 1995=100 alınmakta ve fiyat endeksi olarak da tüketici fiyatları kullanılmaktadır.

GÖSTERGE 4

Döviz Kuru İstikrarı

Reel Kur Endeksinde Dalgalanma

Veriler:	- Reel Kur Endeksi, Aylık, 1995=100. IMF tanımına göre ondokuz ülkeye göre (Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İsviçre, Hollanda, İtalya, İngiltere, ABD, Japonya, İsveç, Avusturya, Kanada, Kore, Tayvan, İran, Brezilya, Çin, Yunanistan) hesaplanmış reel efektif kur endeksi. Fiyat endeksi olarak tüketici fiyatları kullanılmıştır. Endekste artış TL'nin reel değer kazancını ifade etmektedir.
Veri kaynağı:	TCMB
Hesaplama yöntemi:	Reel kur endeksindeki yıllık dalgalanmanın (endeksin en düşük ve en yüksek seviyesi) hükümet dönemi içindeki ortalama değeri bulunmaktadır.
Göstergenin açıklaması:	Grafikte, yıllık endeks değerindeki yıllık ortalama dalgalanma verilmektedir. Endeksin yükselmesi Türk lirasının değerlenmesini ifade eder. Bir hükümet dönemi içinde en düşük ve en yüksek değerler de grafik çubuklarının iki uç değeri olarak gösterilmektedir. Reel kur değerindeki dalgalanmanın az olması, kur istikrarının bir göstergesi olmaktadır.
En iyi performans:	Kurun en istikrarlı olduğu dönem, 9,7 puanlık dalgalanma ile Yılmaz Hükümeti dönemidir. Bunu, 9,8 puan ile Erbakan Hükümeti izlemektedir.
En kötü performans:	1988 yılından bu yana kurların en istikrarsız olduğu dönem, 33 puanlık dalgalanma ile Ecevit Hükümeti dönemi, ikinci en istikrarsız dönem ise 29 puanla Çiller Hükümeti dönemi olmaktadır. Bu hükümetlerden ilki 2001 krizini, ikincisi ise 1994 krizini yaşamıştır.
Notlar:	

Tablo 5: Enflasyon ve Kur Verileri

	Reel Kur Endeksi	TÜFE Artış Oranı	USD Kurunda Artış
1980	141		144%
1985	117	%46	43%
1986	96	%35	29%
1987	93	%39	28%
1988	85	%75	67%
1989	107	%70	49%
1990	117	%64	23%
1991	113	%66	60%
1992	115	%72	65%
1993	126	%67	61%
1994	96	%108	170%
1995	103	%99	54%
1996	102	%78	78%
1997	116	%82	87%
1998	121	%70	72%
1999	127	%69	61%
2000	148	%39	48%
2001	116	%69	96%
2002	125	%29,7	23%
2003	141	%18,4	-%1
2004	143	%9,3	-%5
2005	171	%10,5	%0
2006	160	%9,65	%7

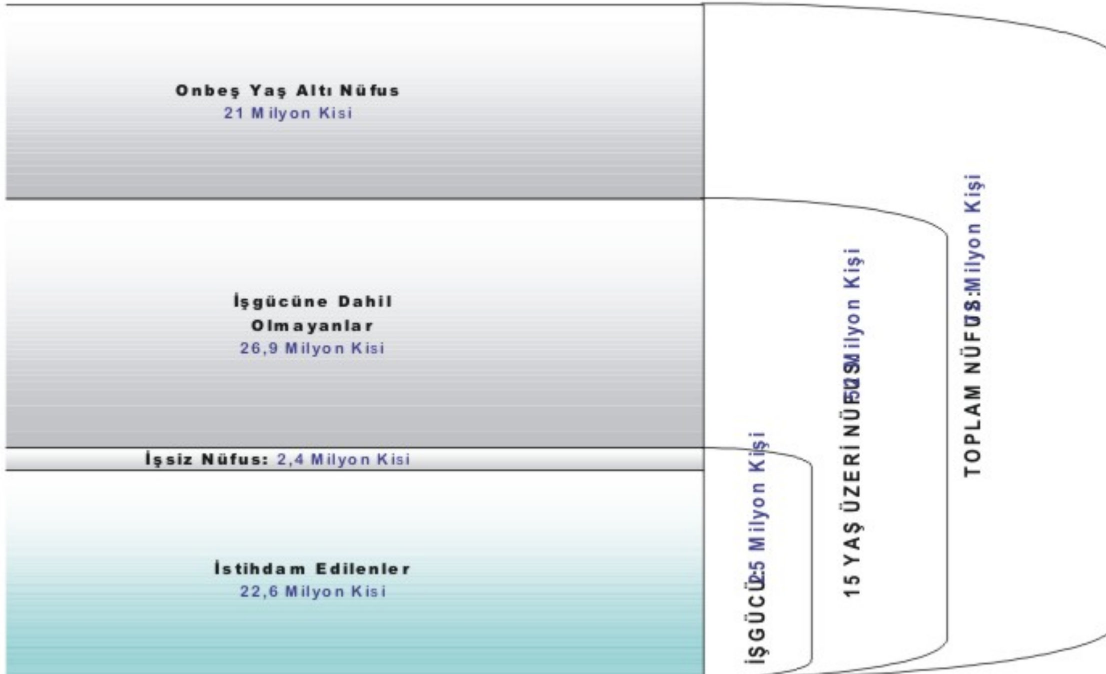
Kaynak: TÜİK

3. İSTİHDAM

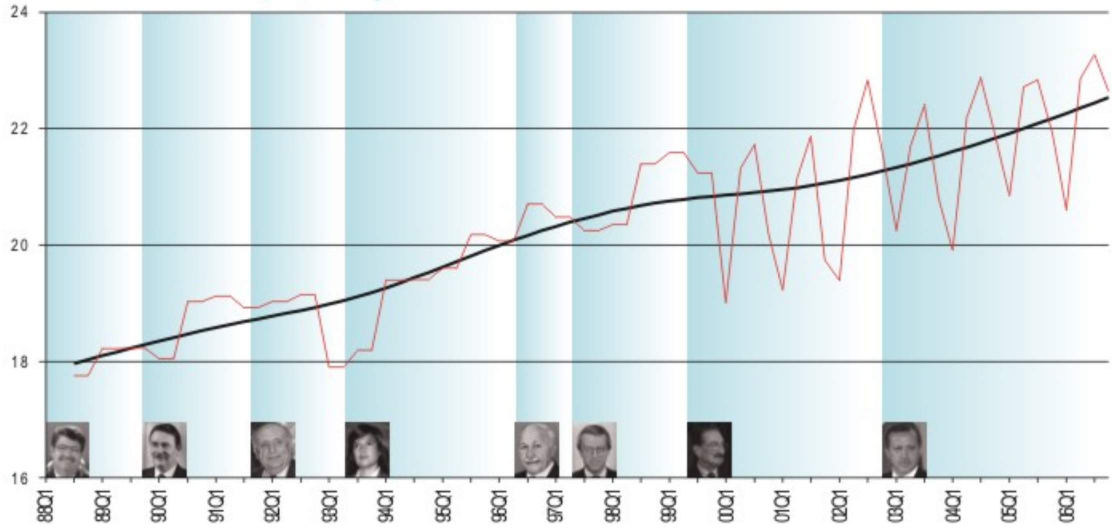
İstihdamdaki gelişmeyi izlemek hem milli gelirin ne yönde gittiğini anlamak açısından önemlidir, hem de çalışabilecek yaştakilerin ekonomik politikalardan nasıl etkilendiğini görmek için gereklidir.

İstihdam verileri TÜİK tarafından izlenmekte ve üretilmektedir. TÜİK, iktisaden faal nüfus hakkında ayrıntılı veri derlemek için Hanehalkı İşgücü Anketi uygulamaktadır. Bu anket, 1988 yılından 1999 yılı sonuna kadar yılda iki kez Nisan ve Ekim aylarında gerçekleştirilmiştir. 2000 yılından itibaren ise anket aylık olarak uygulanmaya başlamış ve ülke düzeyinde işgücü tahminlerini içeren veriler üçer aylık dönemlerle yayınlanmıştır.

Ülke nüfusu, işgücü bakımından üç temel gruba ayrılmaktadır; istihdam edilenler, işsizler ve işgücüne dahil olmayanlar. İşgücüne dahil olmayanların önemli bir kısmını küçük yaştakiler oluşturur. İstatistiklerde 15 yaşın altında olanlar küçük yaşta olmaları nedeniyle işgücüne dahil edilmemektedir.

Grafik 3.2: İstihdam Durumu [1988-2006]

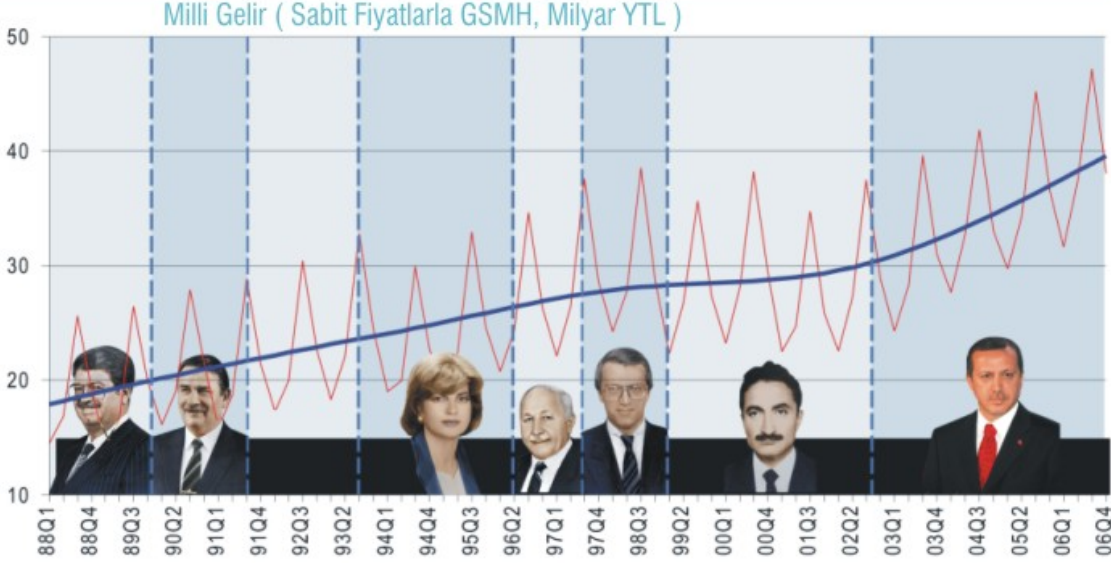
Kaynak: TÜİK

İşgücü, istihdam edilenler ile işsizlerin toplamından oluşmaktadır. İstihdam oranı, yani ülkedeki çalışan insan sayısının çalışabilecek yaştaki nüfusa oranı dikkatle izlenmesi gereken bir veridir.

Grafik 3.1'de, 2006 yılı için nüfusun istihdama göre tasnif edilmiş durumu sunulmaktadır. Nüfus içinde en büyük bölümü, çalışma çağında olup işgücüne dahil olmayanlar oluşturmaktadır (%37). 72 milyonluk nüfus içinde 15 ve yukarı yaşta olup istihdam dışı kalanlar 26,9 milyon olarak tahmin edilmiştir. 21 milyona ulaşan küçük yaştakilerle birlikte nüfusun %66'sı (48 milyon kişi) istihdam dışında bulunmakta, diğer bir deyişle emek arz etmemektedir.

İstihdamın 1988 yılından sonraki seyrine baktığımızda genel bir artış eğilimi gözlemliyoruz. Grafik 3.2'de görüldüğü üzere, 1993 yılında ortaya çıkan bir düşüş ile 2000 yılında, muhtemelen seri değişikliğinden kaynaklanan bir yavaşlama dışında, bu artış süreklidir. 1988'den 2006 yılına kadar istihdam 18 milyondan 22,6 milyona yükselmiştir. Bu istihdam artışı, ortalama olarak yıllık %1,34'e denk gelmektedir.

Grafik 1.1: Sabit Fiyatlarla GSMH [1987-2006]

00

Kaynak: TÜİK

Son yıllarda yaşanmakta olan dikkat çekici bir dönüşüme de Grafik 3.3'te yer verdik. Bu grafik, istihdamın ne kadarının tarım sektöründe olduğunu göstermektedir. Eğilim çizgisinden de izlenebileceği üzere, istihdam içinde tarımın payı 2000 yılında %38 civarında iken 2007 yılında bu oran %27 düzeyine gerilemiştir. 6 yıl gibi kısa sayılabilecek bir süre içinde istihdamın %10'u gibi bir oranının tarımdan diğer sektörlere kaymış olması ülke ekonomisinde yaşanmakta olan etkili bir dönüşüm olarak değerlendirilmelidir

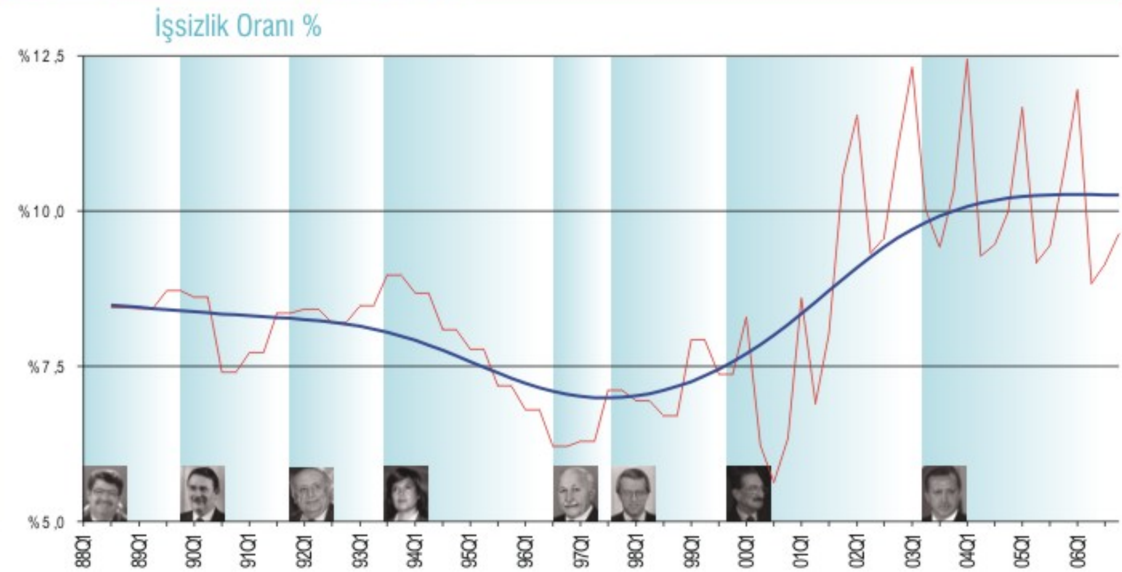
İşsizlik

İstihdam verileri içinde toplumu en çok ilgilendiren verilerden biri de işsizlik oranıdır. İşgücü içinde işsiz nüfusun payı işsizlik oranını vermektedir. İş arama girişiminde bulunmayanlar, işgücüne dahil edilmediğinden işsiz olarak tanımlanmamaktadır.

Ülkemizde işgücü içinde işsiz olanların oranı genel olarak yüksek bir düzeydedir. 1988 sonrası dönemde işsizlik oranındaki gelişmeler Grafik 3.4'te sunulmaktadır.

1988-2006 yıllarını kapsayan dönemde işsizlik oranı ortalama %9 civarındadır. İşsizlik oranı 1994 yılına kadar %8-9 civarında iken, 1994 sonrasında düşüş eğilimine girmiş, 1996 yılının ikinci yarısında %6,2'ye, 2000 yılının 3. çeyreğinde ise %5,6'ya inerek, son yılların en düşük işsizlik oranına ulaşılmıştır. Bu tarihten sonra tekrar yükselme eğilimine giren işsizlik oranı, 2002 yılından itibaren ortalama %10'un üzerinde bir düzeyde seyretmektedir.

Grafik 3.4: İşsizlik Oranı [1988-2006]

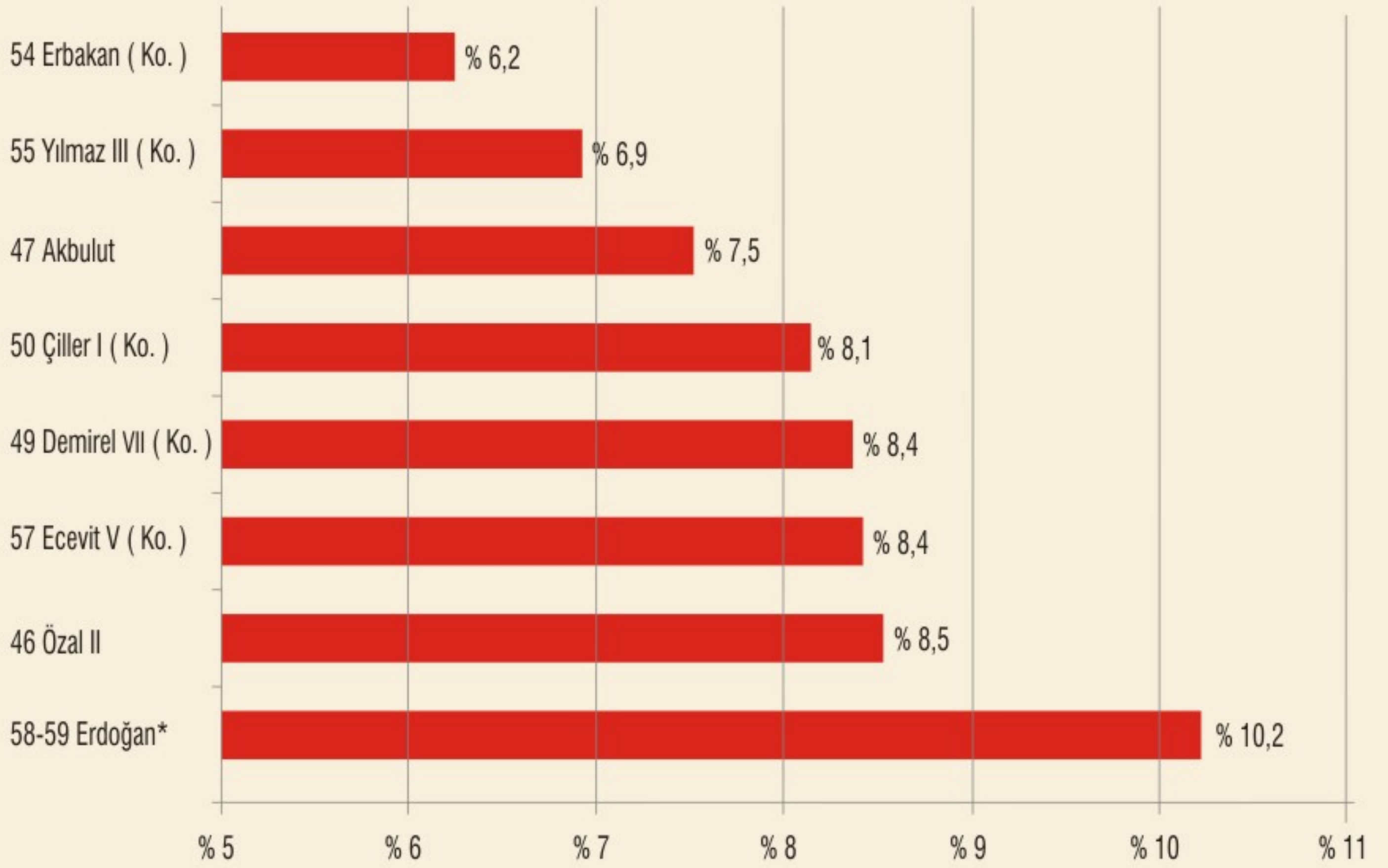

Kaynak: TÜİK

[6] Hanehalkı İşgücü Anketi Kavramlar ve Yöntemler, DİE (yeni adı TÜİK).

GÖSTERGE 5

İşsizlik

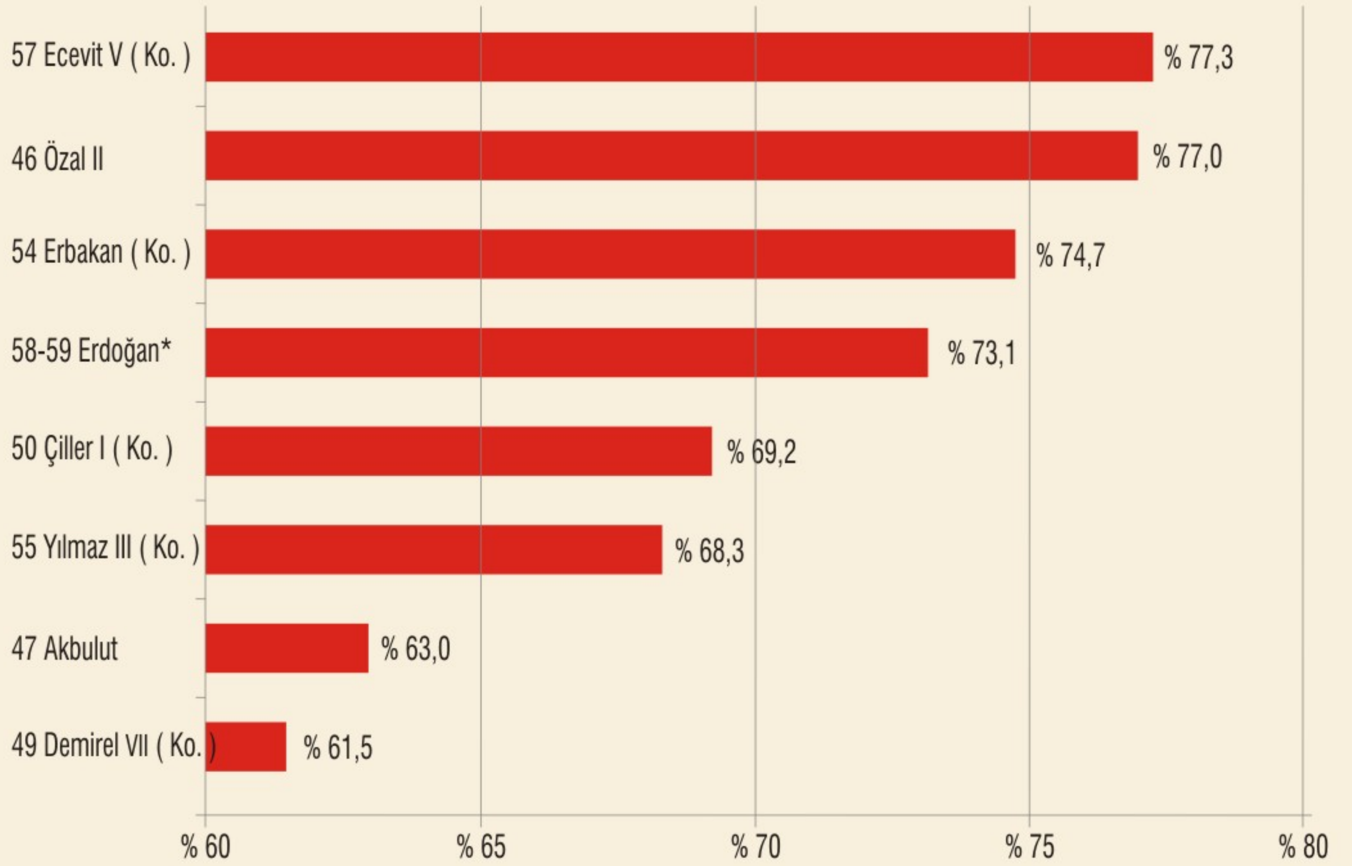

Ortalama İşsizlik Oranı

Veriler:	İşsizlik oranı (işsiz nüfus/işgücü) verileri; 1988-1999 yılları için 6 aylık, 2000-2006 yılları için 3 aylık veriler.
Veri kaynağı:	TÜİK
Hesaplama yöntemi:	Her bir hükümet dönemi için işsizlik oranlarının ortalama değeri hesaplanmıştır.
Göstergenin açıklaması:	Grafikte 1988-2006 yılları arasında işsizlik oranlarının her bir hükümet dönemindeki ortalamaları gösterilmektedir. İşsizlik oranı mevcut işgücünün ne kadar bir kısmının işsiz olduğunu ifade eder. İşsizlik oranının düşük olması olumlu, yüksek olması ise olumsuz bir göstergedir. Grafikte gösterge olarak doğrudan işsizlik oranı kullanıldığına dikkat edilmelidir. Bu şekilde, bir hükümetin göreve başladığında hangi düzeyde bir işsizlik sorunu ile karşı karşıya bulunduğu ve bu soruna hangi yönde etkide bulunduğu dikkate alınmamıştır.
En iyi performans:	İncelenen dönemde en düşük işsizlik oranı ortalaması %6,2 ile Erbakan Hükümetine aittir. İkinci en olumlu gösterge Yılmaz Hükümeti döneminde %6,9 ile gerçekleşmiştir.
En kötü performans:	En yüksek işsizlik oranı ortalaması Erdoğan Hükümeti döneminde %10,2 ile gerçekleşmiştir. Bunu %8,5 ile Özal Hükümeti dönemi izlemektedir.
Notlar:	

GÖSTERGE 6

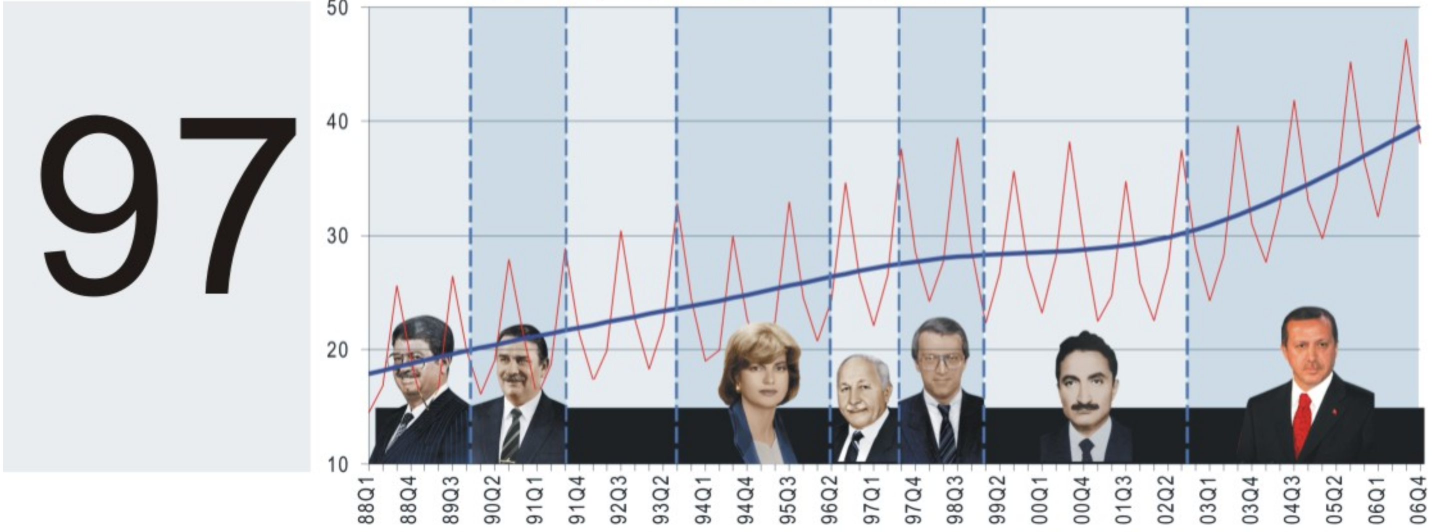
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Veriler:	-İhracat (FOB), aylık, milyon $. -İthalat (FOB), aylık, milyon $.
Veri kaynağı:	TCMB
Hesaplama yöntemi:	Dönem içi ihracat/ithalat oranlarının ortalama değeri
Göstergenin açıklaması:	Göstergede, hükümet dönemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranları ortalaması esas alınmıştır. İhracat ile ithalat arasındaki fark "dış ticaret dengesi"ni ifade etmektedir. Dış ticaret dengesinin aleyhte olması olumsuz bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, en yüksek ihracat/ithalat oranı en iyi durumu yansıtmaktadır. Aşırı bir dış ticaret fazlası olumlu bir durum olarak nitelendirilemeyebilir. Dolayısıyla, böyle bir durumda göstergenin tartışılabilir olacağı düşünülebilir. Ancak, bu durum ülkemiz açısından en azından orta vadede gerçekçi olmadığından, şimdilik ihracatın ithalatı karşılama oranını bir gösterge olarak kullanmakta bir sakınca görmüyoruz.
En iyi performans:	İhracatın ithalatı karşılama oranı %77 ile Ecevit Hükümeti ve Özal Hükümeti dönemlerinde en yüksek düzeyindedir. Bu yüksek oran Ecevit Hükümeti döneminde daha çok ithalatta yaşanan düşüş ile, Özal Hükümeti döneminde ise ihracatta görece daha yüksek artış ile ortaya çıkmıştır.
En kötü performans:	Demirel Hükümeti döneminde ihracat/ithalat oranı en düşük düzeyindedir: %62. Ardından %63 ile Akbulut Hükümeti dönemi gelmektedir.
Notlar:	

Grafik 1.1: Sabit Fiyatlarla GSMH [1987-2006]

Kaynak: TÜİK

Turizm Gelirleri

Turizm gelirleri, ödemeler dengesinin önemli kalemlerinden biridir. Ülkemizin yüksek turizm potansiyeli bulunması ve turizm gelirlerinin 1980 sonrasında ciddi bir artış trendi içinde olması nedeniyle turizmden elde edilen gelirler üzerinde ayrıca durmayı anlamlı bulduk.

Turizm, yolcu olarak tanımlanan kişiler tarafından bir ülkede kalışları süresince o ülkeden sağladıkları mal ve hizmetlerin kullanımını ve hediye olarak yanlarında götürdükleri malları kapsar. Yolcuların uluslararası taşınması ise ödemeler dengesi içinde turizm kaleminde ziyade yolcu hizmetleri (diğer taşımacılık) kaleminde gösterilmektedir.

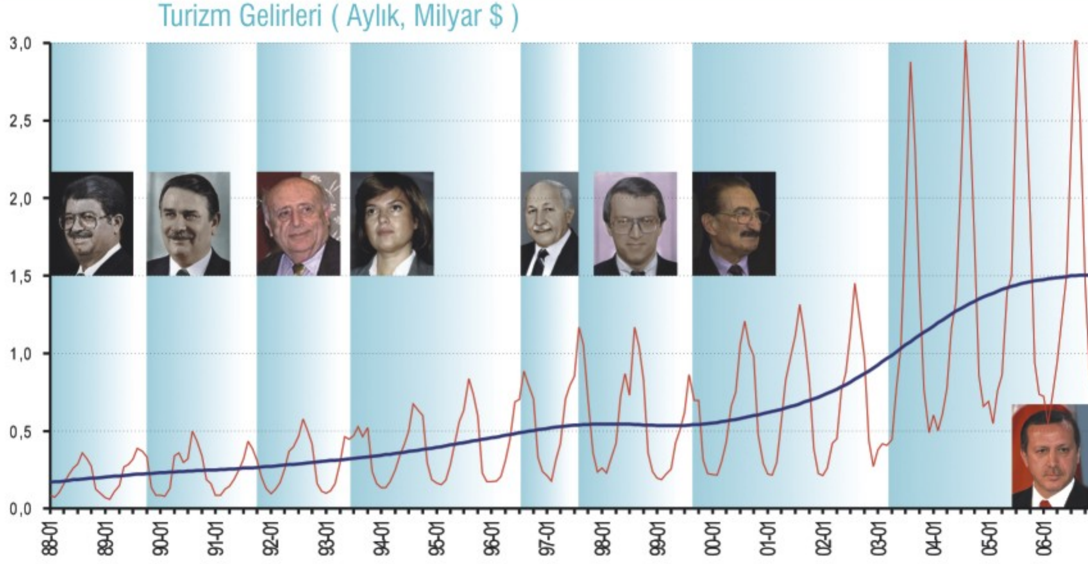
Turizmin gelişimini görmek için, öncelikle, ülkemize gelen turist sayısına bakmak gerekir. Turizm gelirleri büyük ölçüde tahmine dayanırken turist sayısının daha sağlıklı tespit edilebildiğini de not edelim.

2000-2005 yılları arasında ülkemize gelen turist sayısı iki katına çıkmıştır. 2001 yılında hazırlanan 8. 5 yıllık kalkınma planında 2005 yılı için konulan hedef 18 milyon turist sayısına ulaşmaktı. Gerçekleşen sayı (21 milyon) hedeflerin epey üzerindedir.

Ülkemizde turizm gelirleri mevsimlik dalgalanma göstermektedir. Yaz aylarında turizm gelirleri kış aylarındaki rakamların 5-6 katına ulaşmaktadır. Aşağıdaki grafikte, mevsimlik dalgalanmanın etkisini gidermek için HP filtresi uygulanmıştır.

Turizm gelirlerindeki canlanma, esasen 1980 yılından sonra başlayan bir süreçtir. 2001 sonrasında ise turizmin yeni bir ivme kazandığı görülmektedir. 1988 yılında sadece 2,3 milyar $ olan yıllık turizm geliri, 2006 yılında 17 milyar $'a yaklaşmıştır. Bu, 18 yıllık dönem içinde yıllık ortalama %12 civarında bir artışa denk gelmektedir.

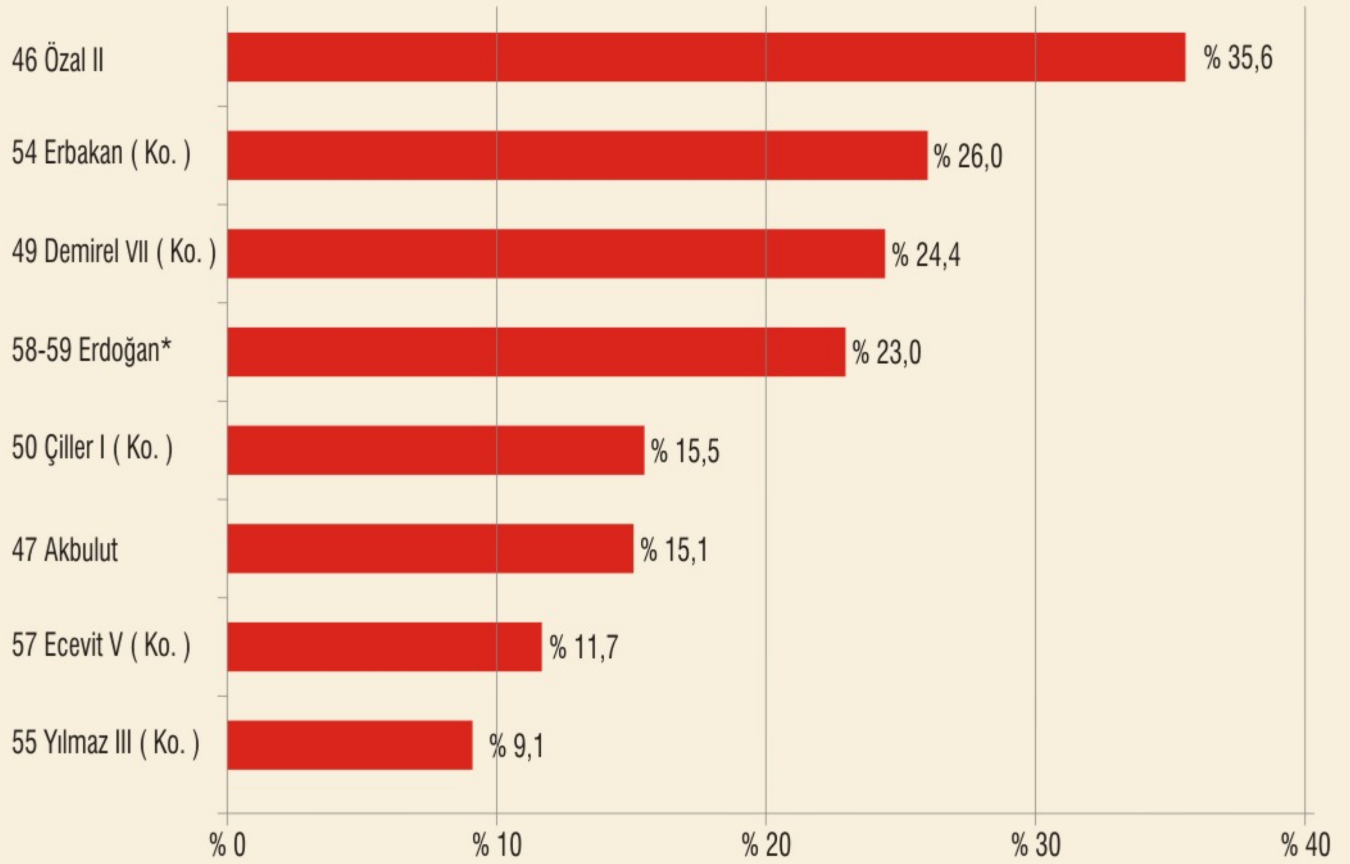
Grafik 4.5: Turizm Gelirleri [1988-2006]

Kaynak: TC Merkez Bankası

GÖSTERGE 7

Turizm Gelirlerinde Artış

Turizm Gelirlerinde Artış

Veriler:	Turizm gelirleri, aylık, milyon $
Veri kaynağı:	TCMB
Hesaplama yöntemi:	Aylık turizm gelirlerinde önceki yılın aynı ayına göre değişim oranları bulunmakta, daha sonra bu oranların hükümet dönemi içindeki ortalama değeri hesaplanmaktadır.
Göstergenin açıklaması:	Bu göstergede hükümetlerin performansları turizm gelirlerinde ortaya çıkan ortalama değişim ile ölçülmektedir. Turizm gelirleri mevsimlik dalgalanmalar gösterdiğinden, hesaplamaya bir önceki yılın aynı dönemine göre değişim esas alınmıştır. Turizm gelirlerinde ortalama olarak bütün dönemlerde artış görülmektedir.
En iyi performans:	En yüksek artışlar %36 ile Özal Hükümeti ve %26 ile Erbakan Hükümeti dönemlerinde gerçekleşmiştir.
En kötü performans:	En düşük artışların yaşandığı hükümet dönemleri ise sırasıyla %9 artış oranı ile Yılmaz Hükümeti ve %12 artış ortalaması ile Ecevit Hükümeti dönemi olmuştur.
Notlar:	

Tablo 4: Milli Gelir Hesapları

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Turizm Gelirleri
1984	7,39	10,33	-2,94	0,55
1985	8,26	11,23	-2,98	1,09
1986	7,58	10,66	-3,08	0,95
1987	10,32	13,55	-3,23	1,48
1988	11,93	13,71	-1,78	2,36
1989	11,78	16,00	-4,22	2,56
1990	13,03	22,58	-9,56	3,23
1991	13,67	21,01	-7,34	2,65
1992	14,89	23,08	-8,19	3,64
1993	15,61	29,77	-14,16	3,96
1994	18,39	22,61	-4,22	4,32
1995	21,98	35,19	-13,21	4,96
1996	32,45	43,03	-10,58	5,65
1997	32,65	48,01	-15,36	7,00
1998	31,22	45,44	-14,22	7,18
1999	29,33	39,77	-10,44	5,20
2000	31,67	54,04	-22,38	7,64
2001	35,26	39,75	-4,49	8,09
2002	36,06	51,55	-15,49	9,00
2003	47,25	69,34	-22,09	9,76
2004	63,17	97,54	-34,37	12,12
2005	73,48	116,77	-43,30	13,93
2006	85,28	137,32	-52,04	12,55

Kaynak: TÜİK, IMF

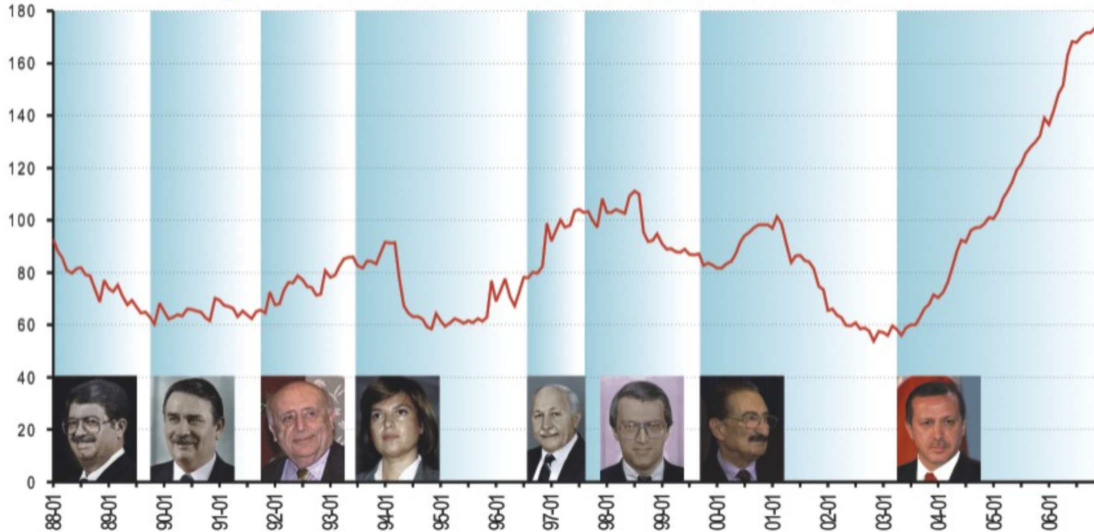
5. BORÇLAR

Borçlanma bir ekonomide tasarrufların yatırıma dönüşmesini sağlayan en önemli araçtır. Talep ettikleri harcamaları için geliri yeterli olmayanlar, tasarruf eden kişilerden bu tasarruflarını borç alarak yatırımlarını veya tüketimlerini gerçekleştirme imkanına kavuşurlar.

Borçlanma ile yatırımlara kaynak sağlanmasının genel olarak ekonomi açısından olumlu olduğu söylenebilir. Çünkü yapılan yatırımların gelecekte en azından borçları geri ödeyecek düzeyde bir gelir yaratması beklenmektedir. Ancak, borçlanma yoluyla tüketim artırılıyorsa ve bu tüketim de özellikle dışarıdan ithal edilen mallara yönelmiş ise o zaman borçlanmanın ülke ekonomisine uzun vadede katkı sağlamayacağı, hatta zarar vereceği söylenebilir. Nitekim pek çok ekonomik krizin nedeni, tüketime harcanmış olan dış kredilerin geri ödenmesinde ortaya çıkan sıkıntılardır.

Ülke ekonomisinde en temel borçlanma olgusunu yurt içi kredi hacmi göstermektedir. Grafik 5.1'de 1988 yılından itibaren yurt içi kredi hacminin gelişimi sunulmaktadır.

Grafik 5.1: Yurt İçi Kredi Hacmi [1988-2006]

Kaynak: TC Merkez Bankası

2006 yılı sonu fiyatlarıyla sunulan yurt içi kredi hacminin 2001 yılına kadar genel olarak 80 milyar YTL düzeyi civarında dalgalandığını görüyoruz. Bu rakam GSMH'ya oran olarak da oldukça düşüktür. 2001 yılı sonrası ise, bankacılık kesiminin gelişmesine paralel olarak kredi hacminde de çok hızlı bir artış görülmektedir. Son 4 yılda sabit fiyatlarla yurt içi kredi hacmi yaklaşık olarak 3 katına çıkmıştır.

Yurt içi kredi hacmi önemli bir veri olmakla birlikte, bunu hükümetler açısından bir performans göstergesi olarak değerlendirmedik. Performans göstergelerini oluştururken borç yükü kavramını esas aldık.

Borç Kategorileri

Bu bölümde, borçlar kısmen birbiriyle örtüşen üç kategoride incelenmektedir: Dış borçlar, kamu borçları ve iç borçlar.

Dış borçlar ile iç borçlar birbirinden tamamen farklıdır. Dış borçlar hem özel sektörün hem de kamu sektörünün ülke dışındaki kişi ya da kurumlara olan borçlarını içermektedir. "Ülke borcu" olarak da ifade edilen dış borçlar döviz cinsindendir ve genellikle bu şekilde gösterilir. Oysa, iç borçlar sadece kamunun yurt içinden borçlanmasını kapsar ve Türk parası cinsinden hesaplanır.

Aşağıdaki grafikte borçların farklı kategorileri ve 2006 yılı sonu itibariyle toplamları gösterilmektedir.

İç borçlar yanında sadece kamuya ait olan dış borçları da eklemek suretiyle kamunun iç ve dış borç yükümlülüklerini bir bütün olarak değerlendirmek mümkündür. Bu şekilde ulaşılan toplam rakam kamu borçlarını oluşturmaktadır.

Bazı sunumlarda dış borçlarla iç borçlar toplanmakta ise de bu doğru değildir. Çünkü, özel sektörün dış borçlanma ile elde ettiği kaynak yurt içinde çoğu zaman devlet borçlanma senetlerine yatırılarak iç borca dönüşebilmekte, bu durumda toplam içinde aynı borç iki kere yer almış olmaktadır.

Grafik 1.1: Sabit Fiyatlarla GSMH [1987-2006]

Milli Gelir (Sabit Fiyatlarla GSMH, Milyar YTL)

Kaynak: TÜİK

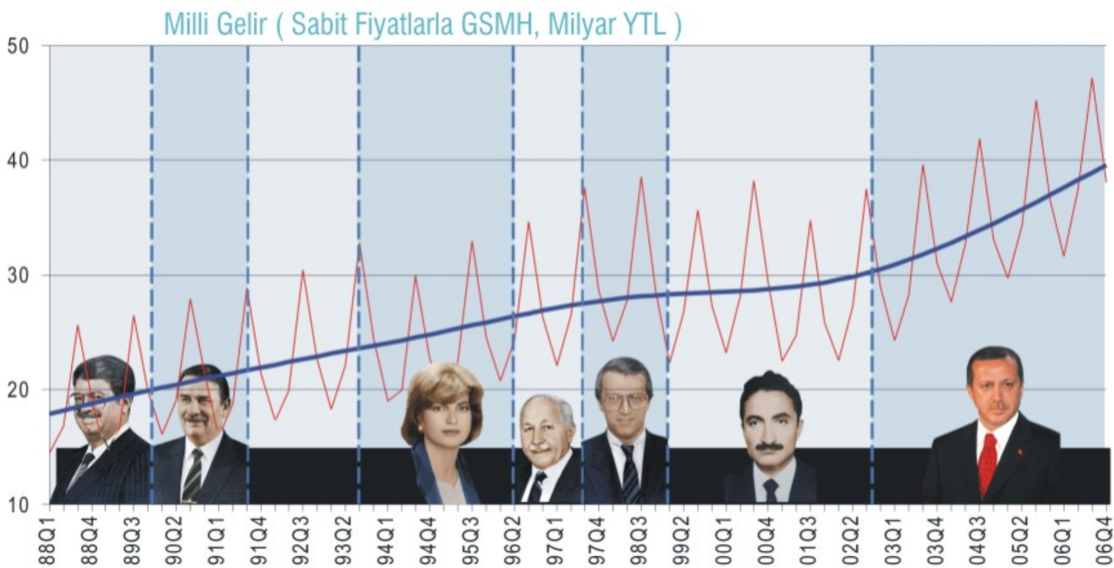
Dış Borçlar

Dış borçların milli gelire oranı en önemli göstergelerden biridir. Dış borçlar ,kamunun yanında özel sektörün dış borçlarını da içermekte, ülkenin borcu olarak nitelendirilmektedir.

Dış borçlar bir bütün olarak, 1980'lerden bu yana neredeyse kesintisiz bir artış göstermiştir. Grafik 5.3'te dış borçların izlediği seyir, kısa ve uzun vadeli dış borç ayrımı yapılarak sunulmaktadır. Ancak, bu grafik-te tutarlılığı sağlamak için sadece Hazine'nin yeni seri olarak yayınla-dığı 1995 yılı sonrası rakamlarına yer verilmiştir.

Dış borçların büyük bölümü uzun vadelidir. Her ne kadar, 2001 krizi öncesinde kısa vadeli borçlar ciddi bir artış eğilimine girmişse de, krizle birlikte ani bir düşüş göstermiş ve izleyen yıllarda toplam dış borçlar içindeki payı artmayacak ölçüde bir artış çizgisi izlemiştir. 2006 yılı sonuna gelindiğinde 206 milyar $'ı aşmış olan dış borçlar içinde kısa vadeli dış borçların payı 42 milyar $ civarındadır. Bu rakam %20'lik bir pay demektir.

Grafik 5.3: Dış Borçlar [1996-2006]

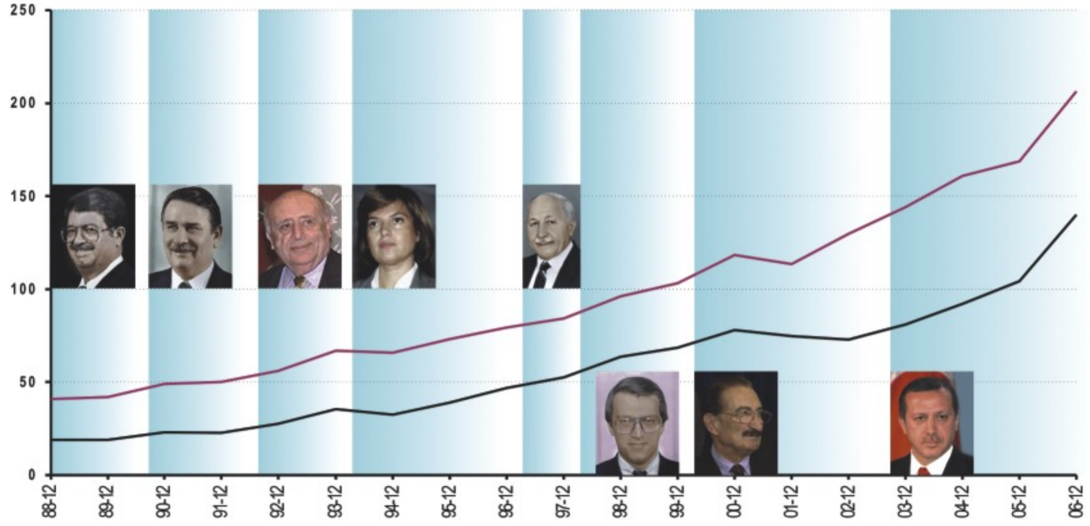

96

Kaynak: TÜİK

Grafik 5.4: Özel Sektörün Dış Borçları [1988-2006]

Dış Borçlar (Özel Sektör ve Toplam, Milyar $)

Kaynak: Hazine, TC Merkez Bankası

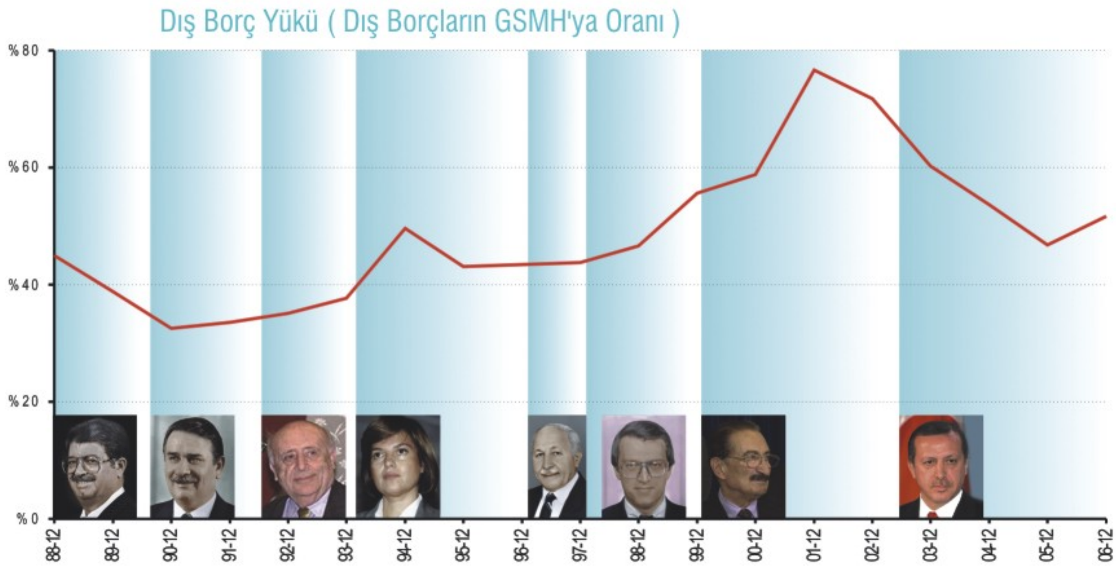
Dış borçlarda özel sektör-kamu ayrımı yaptığımızda son zamanlarda gerçekleşen artışın büyük ölçüde özel sektör kaynaklı olduğunu görüyoruz. Kamunun dış borçları son yıllarda azalma eğilimine girmiş, buna karşın özel sektörün dış borçlanmasında hızlı bir tırmanma olmuştur.

Özel sektörün dış borçlanmasında görülen artışın önemli bir kaynağının "carry-trade" faaliyetleri olduğu düşünülmektedir. Dövizin faizi düşük, yerel paranın faizi yüksek ise ve döviz kurunda bu farkı kapatacak düzeyde bir değişme beklenmiyorsa, yatırımcı döviz olarak borçlanıp bunu yerel paraya çevirmekte ve yerel para cinsinden faiz getirisi elde etmektedir. Dönem sonunda tekrar dövize dönüldüğünde bu şekilde döviz için çok yüksek bir getiri sağlamak mümkündür. Örneğin, TL faizinin ABD Doları faizinden 10 puan yüksek olduğunu ve son yıllarda olduğu gibi TL'nin $ karşısında değer kazandığını göz önünde bulundurursak, yukarıda anlattığımız şekilde "carry-trade" yoluyla yıllık %25-30 getiri elde edilebilmektedir.

Yatırım ya da diğer amaçlarla artış gösteren özel sektör dış borçları 2006 yılı sonunda 120 milyar $'ı aşmış durumdadır.

Dış borçların milli gelire oranı dış borç yükünün göstergesidir. Dünya Bankası ve IMF sınıflandırmalarına göre toplam dış borçların GSMH'ya oranının %50'nin üzerine çıkması durumunda bir ülke ağır borçlu sayılmaktadır.

Grafik 5.5: Dış Borç Yükü [1988-2006]

Kaynak: Hazine

1988-2006 yılları arasında Türkiye'nin dış borç yükü Grafik 5.5'te sunulmaktadır. Türkiye'de dış borçların milli gelire oranı 1999 yılında %50'yi aşmıştır. Bu oran sonraki yıllarda tırmanarak nihayet 2001 yılında %78 olmuştur. Ardından, ekonomik kriz sonrası dönemde dış borç yükü hızla düşerek 2005 yılında tekrar %50'nin altına gerilemiştir.

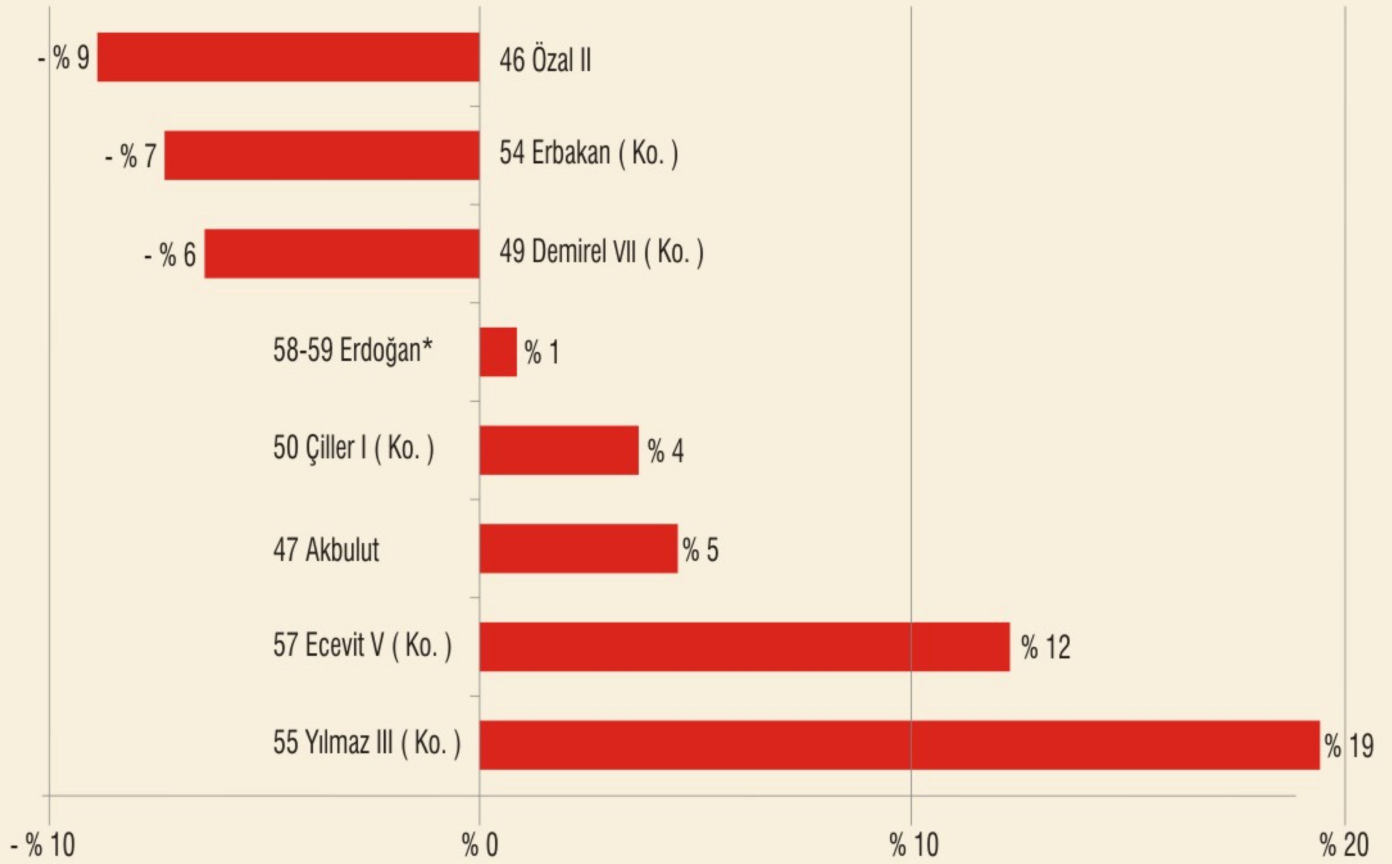
Borç yükünün azalmasının borcun nominal olarak azalması anlamına gelmediğini, özellikle dövizin ($'ın) değer kaybı ile döviz cinsinden milli gelir artışının borç yükünün azalmasında önemli rol oynadığını hatırda tutmak gerekir.

Örneğin; 2000 yılında dış borç yükünün 5 puan artarak %55'ten %60'a çıkmasının nedeni bu yıl içinde gerçekleşen önemli miktarda dış borçlanmadır. Yıl içinde dış borç stoku 18 milyar $ artış göstermiştir. Bu artışın 11 milyar $'ı kamu dış borçlarında, kalan 8 milyar $'i ise özel sektör dış borçlarında olmuştur.

Oysa, 2001 yılında borç stokunda azalma olmasına rağmen borç yükünde ciddi bir artış vardır. Dış borçlar toplam olarak 2001 yılında 5 milyar $ azalmıştır. Buna karşılık borç yükünün %60'tan %78'e çıkmasının nedeni GSMH'nın büyük bir düşüş göstermesidir.

GÖSTERGE 8

Dış Borç Yükünde Değişim

Dış Borç Yükünde Değişim

Veriler:	-Toplam dış borçlar, yıllık, $ -GSMH, yıllık, cari $
Veri kaynağı:	Hazine, TCMB
Hesaplama yöntemi:	Dış borç stoku rakamlarının GSMH'ya oranları alınmakta ve bu oranların önceki döneme göre artış ya da azalış yüzdesi olarak değişimlerinin ortalaması bulunmaktadır.
Göstergenin açıklaması:	Borcun stok olarak sonraki hükümetlere devrediliyor olması nedeniyle, doğrudan borç yükü ortalamalarının performans göstergesi olarak kullanılması sakıncalıdır. Göstergede dış borç yükündeki değişim esas alınmaktadır. Bu şekilde, hükümetlerin performanslarında mevcut borç stoku nedeniyle ortaya çıkan yanıltıcı etki bir ölçüde giderilmiş olmaktadır. Dış borç yükü üç hükümet döneminde azalmış, beş hükümet döneminde ise artmıştır.
En iyi performans:	Dış borç yükü; Özal Hükümeti döneminde %9, Erdoğan Hükümeti döneminde %7, Akbulut Hükümeti döneminde de %6 azalmıştır.
En kötü performans:	Dış borç yükünde en olumsuz gelişme %19'luk ortalama artış ile Çiller Hükümeti döneminde yaşanmıştır. Bu olumsuz performansı % 12 oranında artış ortalaması ile Ecevit Hükümeti dönemi izlemektedir.
Notlar:	

Tablo 8: Dış Borçlar

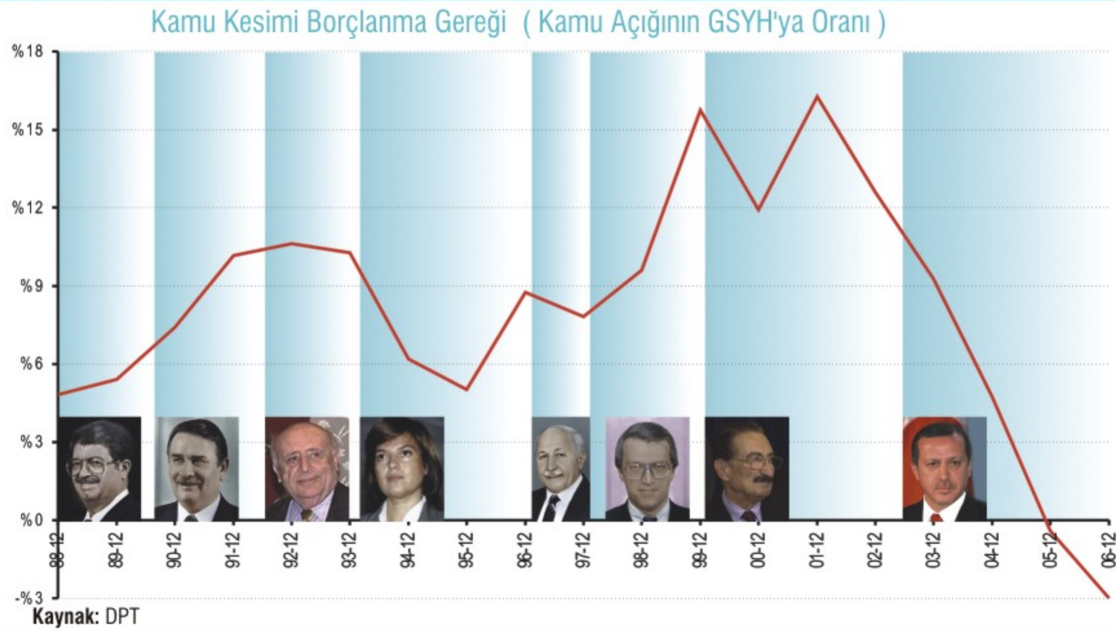
	Dış Borç Stoku (Milyar $)			Dış Borç Yükü
	Kamu (Merkezi H.)	Özel Sektör	Toplam	Dış Borç/GSMH)
1980	15	1	16	%23
1985	20	6	26	%38
1986	17	15	32	%43
1987	21	19	40	%47
1988	22	19	41	%45
1989	23	19	42	%39
1990	26	23	49	%32
1991	27	23	50	%33
1992	28	28	56	%35
1993	31	36	67	%37
1994	33	33	66	%50
1995	34	39	73	%43
1996	32	47	79	%43
1997	32	53	84	%44
1998	32	64	96	%47
1999	35	68	103	%55
2000	41	78	119	%60
2001	39	75	114	%78
2002	57	73	130	%72
2003	63	81	144	%60
2004	69	92	161	%54
2005	65	104	169	%47
2006	66	140	206	%52

Kaynak: Hazine, TÜİK

Kamu Borçları

İç borçlarla kamu sektörünün dış borçlarının toplamı kamu borçlarını oluşturmaktadır. Kamu borçları, kamu kesiminin açıklarını finanse etme gereğinden kaynaklanmaktadır. Kamunun toplam gelirleri ile giderleri arasındaki fark borçlanma yoluyla karşılanmakta ve kamu açıklarının sürekli hale gelmesi nedeniyle de kamu borçları giderek artmaktadır.

Grafik 5.6: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği [1988-2006]

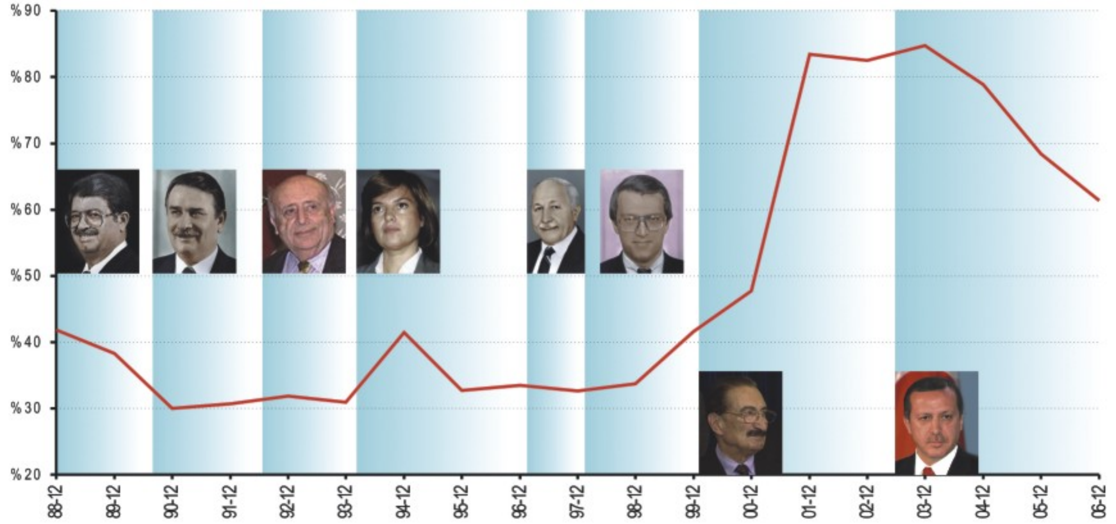
Kaynak: DPT

Kamunun borçlanma ihtiyacını Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG) tanımlar. KKBG, Milli Gelire oranlanarak ifade edilmektedir. Grafik 5.6'da 1988 sonrası dönemde KKBG oranları verilmiştir.

KKBG, son iki yıla kadar genellikle yüksek oranlardadır. 1999-2002 yıllarını kapsayan dönemde %12'nin üzerinde olmuştur. Maastricht kriterlerinden biri de, kamu açığının GSYH'ya oranının %3'ü aşmamasıdır. 2005 yılına kadar olan süre içinde bu oran daima %5'in üzerinde olmuş, ancak 2005 ve 2006 yıllarında %3'ün altına inmiştir. Hatta son iki yılda toplam olarak, kamu kesimi dengesinde fazla verildiği görülmektedir.

2002 yılından itibaren kamu açığının sürekli ve hızlı bir düşüş göstermesinin en önemli nedenlerinden biri enflasyonun düşmesine de bağlı olarak faiz oranlarının düşmesi ve kamu harcamaları içinde faiz baskısının ciddi bir hafifleme trendine girmesidir.

Grafik 5.7: Kamu Borç Yükü [1988-2006]

Kaynak: Hazine, TC Merkez Bankası.

Kamu borçlarının GSMH'ya oranını ifade eden Kamu Borç Yükü, Grafik 5.7'de sunulmaktadır.

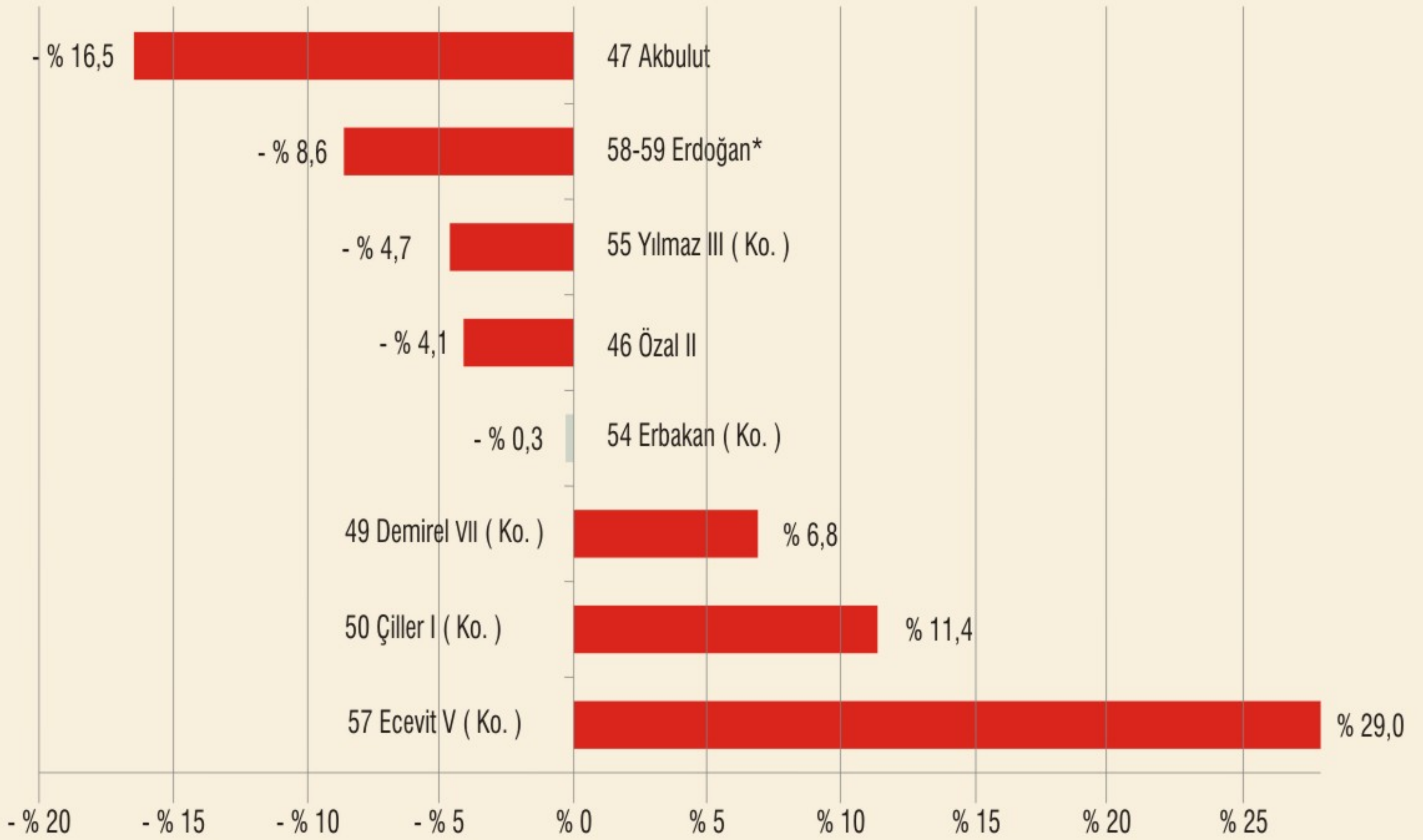
Kamu borç yükü 1988 -1999 yıllarını kapsayan dönemde %35 civarında dalgalanmış, 2001 yılında ise olağanüstü bir artış göstermiştir. 2000 yılında kamu borç yükü %48 iken, 2001 yılında %83'e ulaşmış, diğer bir ifadeyle %75 artmıştır. Bir yıl içinde bu derece yüksek bir artışın gerçekleşmesi şaşırtıcıdır.

2001 yılında ortaya çıkan artış, bir yandan GSMH'nın düşmesinden (199 milyar $'dan 148 milyar $'a) diğer yandan da kamu borçlarının artışından kaynaklanmaktadır. Kamu borç yükü, kamu borçlarının GSMH'ya oranı olarak ifade edildiğinden, GSMH'daki düşüşler aynı oranda kamu borç yükünü artırmaktadır.

Kamu borçları içinde, özellikle iç borçlarda. 2001 yılında büyük boyutta artışlar olmuştur. Döviz cinsinden iç borçların değeri 2000 yılında 54 milyar $ iken, 2001 yılında 85 milyar $ olmuştur. Önceki yıllarda iç borçlar arasında gösterilmeyen görev zararı borçları için bu yılda verilen iç borçlanma senetleri ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna verilen iç borçlanma senetleri iç borçlarda olağanüstü artışlara neden olmuştur.

GÖSTERGE 9

Kamu Borç Yükünde Değişim

Kamu Borç Yükünde Değişim

Veriler:	-Kamu borçları, yıllık, milyon $ -GSMH, yıllık, cari $
Veri kaynağı:	Hazine, TÜİK
Hesaplama yöntemi:	Kamu borçlarının (İç borç stoku + kamu dış borç stoku) GSMH'ya oranında önceki döneme göre değişim oranı
Göstergenin açıklaması:	Grafikte, her bir hükümet döneminde kamu borç yükünde ortalama değişim performans göstergesi olarak alınmıştır. Göstergenin iki veriye dayandığı (kamu borç stoku ve GSMH) ve dolayısıyla performansın bu iki veri kaynağındaki değişikliklerden aynı ölçüde etkilendiği dikkate alınmalıdır.
En iyi performans:	Kamu borç yükünde en çok azalmanın gerçekleştirildiği dönem, Akbulut Hükümeti dönemidir. Bu dönemde, kamu borç stokunun milli gelire oranı ortalama olarak yılda %16,5 azalmıştır. İkinci sırada başarılı dönem %8,6 ile Erdoğan Hükümeti dönemidir.
En kötü performans:	Kamu borç yükünün en hızlı artış gösterdiği dönem Ecevit Hükümeti dönemidir. Bu dönemde, kamu borçlarının milli gelire oranı yıllık olarak ortalama %29 artış göstermiştir. İkinci en hızlı artış Çiller Hükümeti döneminde (%11,4) yaşanmıştır.
Notlar:	*Hazine tarafından 2007 yılında yayınlanan aylık kamu borç istatistiklerinde yer alan veriler önceki dönemlerde yayınlananlarla farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle göstergemizde 2002 raporuna göre önemli farklılıklar oluşmuştur.*

Tablo 9: Kamu Borçları

	Kamu Dış Borçları (Milyar $)	İç Borçlar (Milyon YTL)	GSMH'ya Oran		
			Kamu Dış	İç Borç	Toplam Kamu
1980	15	0,5	%22	%10	%32
1986	17	11	%23	%17	%40
1987	21	17	%24	%18	%42
1988	22	28	%25	%22	%47
1989	23	42	%21	%18	%39
1990	26	57	%17	%14	%31
1991	27	98	%18	%15	%33
1992	28	194	%18	%18	%36
1993	31	357	%17	%18	%35
1994	33	799	%26	%21	%47
1995	34	1.361	%20	%17	%37
1996	32	3.149	%18	%21	%39
1997	32	6.283	%17	%21	%38
1998	32	11.613	%16	%22	%38
1999	35	22.920	%19	%29	%48
2000	41	36.421	%20	%29	%49
2001	39	122.157	%26	%68	%94
2002	57	149.870	%32	%55	%87
2003	63	194.387	%27	%54	%81
2004	69	224.483	%23	%52	%75
2005	65	244.782	%18	%50	%68
2006	66	251.470	%17	%44	%61

Kaynak: TÜİK, Hazine

İç Borçlar

İç borçlar; devlet tahvilleri, hazine bonoları ve kısa vadeli avanstan (KVA) oluşur. Devlet tahvilleri vadesi 1 yıl ve daha uzun olan iç borçlanmaları kapsar. Hazine bonoları ise 1 yıldan kısa vadeli borçlanma senetleridir. KVA, Hazinenin Merkez Bankasından düşük faizle kullandığı sınırlı bir avans hesabıdır. 1998 yılından itibaren KVA hesabının aylık bakiye devretmemesi benimsendiğinden KVA hesabından bir borç stoku oluşmamaktadır. Bu nedenle, son yıllarda iç borç stoku sadece iki kalemden; devlet tahvilleri ve hazine bonolarından oluşmaktadır.

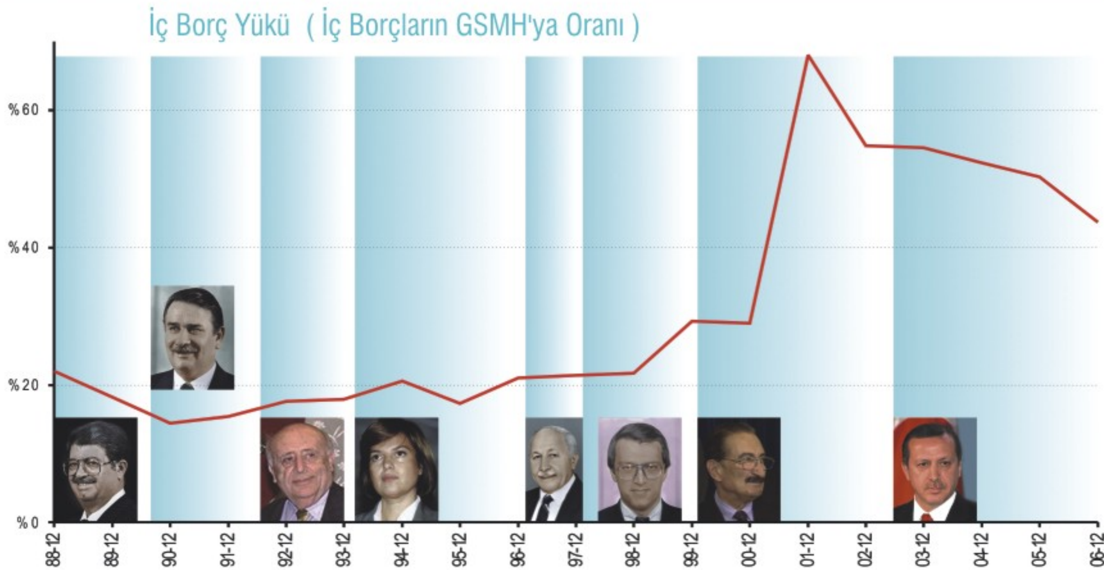
İç borçlarla ilgili önemli bir ayrım, nakit ve nakit dışı borçlara ilişkindir. Hazinenin ihaleye çıkarak borçlandığı ve karşılığında nakit elde ettiği iç borçlar nakit borçlanma olarak adlandırılmaktadır. Buna karşılık, Hazine çeşitli yükümlülükleri karşılığında ya da bazı kuruluşların ihtiyaçları için borç senedi vermektedir. Tahvil ya da bono şeklindeki bu senetler karşılığında Hazineye herhangi bir nakit girişi olmadığından, bunlar nakit dışı iç borçlanma olarak tasnif edilmektedir.

1995 sonrasında hızla büyüyen görünmeyen borçlara da değinmek gerekir. Bunlar esasen, kamuya ait iç borçların içinde değerlendirilmelidir. Henüz kağıda bağlanmayan (karşılığında devlet borçlanma senedi verilmeyen) görev zararı borçları örneğinde olduğu gibi bu tür borçlar hesaplarda görülmediğinden ve açıklanan iç borç tutarı içinde de gösterilmediğinden görünmeyen borçlar olarak adlandırılmaktadır.

2001 yılı krizi sonrasında görev zararı borçları için büyük miktarlarda devlet tahvili verilmesiyle, bu tür görünmeyen borçların önemli bir bölümü görünür hale gelmiştir. Ancak, bu borçların istatistiklerde ait oldukları yani fiilen kullanılmış oldukları yıla yansı-mayıp kaydedildikleri yıla yansımış oldukları gerçeği gözardı edilmemelidir. Göstergeleri oluştururken, ya-yınlanan verilere bağlı kalmak ve kendi yorumumuzu verilere yansıtmamak için herhangi bir değişiklik yapmadan resmi istatistikleri esas aldık. Özetle, görünmeyen borçlar göstergelerimizde de görünmedi.

1988 2006 yılları arasında iç borçların milli gelire oranları Grafik 5.8'de sunulmaktadır.

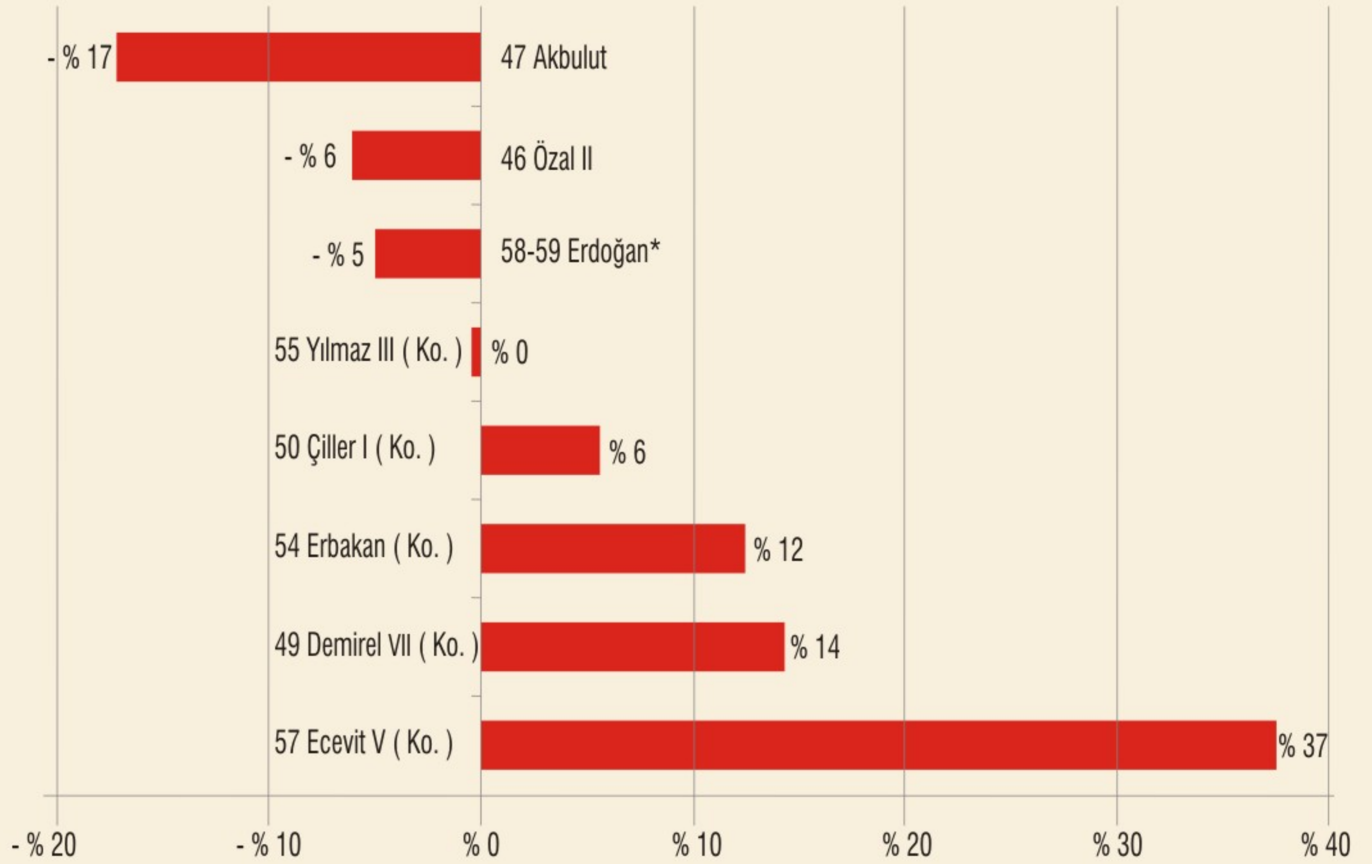
Grafik 5.8: İç Borç Yükü [1988-2006]

Kaynak: Hazine

GÖSTERGE 10

İç Borç Yükünde Değişim

İç Borç Yükünde Değişim

Veriler:	-İç borçlar, yıllık, cari, TL -GSMH, yıllık, cari TL
Veri kaynağı:	Hazine, TÜİK
Hesaplama yöntemi:	İç borç stokunun GSMH'ya oranında önceki döneme göre değişim oranı
Göstergenin açıklaması:	Bu göstergede her bir hükümetin iç borç yüküne yaptığı olumlu ya da olumsuz etki esas alınmaktadır. Göstergenin iki veri kaynağından etkilendiği (iç borç stoku ve GSMH) ve dolayısıyla performansın bu iki veri kaynağındaki değişikliklerden aynı ölçüde etkilendiği dikkate alınmalıdır.
En iyi performans:	Akbulut Hükümeti döneminde iç borç yükü yıllık %17 azalma eğilimi göstermektedir. Özal Hükümeti döneminde ise iç borç yükünde ortalama %6 azalma olmuştur.
En kötü performans:	İç borç yükünün en hızlı artış eğilimi Ecevit Hükümeti dönemindedir. Bu dönemde iç borç yükünde yıllık ortalama %37 artış olmuştur. Takip eden en hızlı artış ise %14 ile Demirel Hükümeti döneminde yaşanmıştır.
Notlar:	

Tablo 10: İç Borçlar (Milyon YTL)

	Tahvil	Bono	Kur Farkı	KVA	Toplam İç Borç
1980	0,3	0,0	0	0,2	0,5
1986	4	1	4	1	11
1987	5	2	9	1	17
1988	8	3	16	2	28
1989	15	4	21	3	42
1990	23	5	26	3	57
1991	33	18	32	14	98
1992	86	42	35	31	194
1993	191	64	32	70	357
1994	239	304	133	122	799
1995	512	631	26	192	1.361
1996	1.250	1.528	0	371	3.149
1997	3.571	2.375	0	338	6.283
1998	5.772	5.841	0	0	11.613
1999	19.683	3.237	0	0	22.920
2000	34.363	2.058	0	0	36.421
2001	102.128	20.029	0	0	122.157
2002	112.850	37.020	0	0	149.870
2003	168.974	25.413	0	0	194.387
2004	194.211	30.272	0	0	224.483
2005	226.964	17.818	0	0	244.782
2006	241.876	9.594	0	0	251.470

Kaynak: Hazine

6. BÜTÇE PERFORMANSI

Hükümetin en temel uygulama aracı kuşkusuz bütçedir. Bütçe uygulama başarısını uygun bir yöntemle değerlendirerek performans göstergesi olarak kullanmak gerekir.

Ancak, ülkemizde bütçeye ilişkin bazı tereddütler her zaman olagelmiştir. Örneğin yakın zamanlara kadar bütçenin merkezi hükümet faaliyetlerini tam anlamıyla ve bütün olarak kapsamadığı bilinen bir gerçektir. Bu durum özellikle hükümetin borçlanma ihtiyacının bütçe açığının çok üzerinde olması ile ortaya çıkmaktaydı.

Bütçeden ödenen faizleri önemli bir gösterge olarak daha önce kullanmıştık ve şimdi de kullanıyoruz. Buna ilave olarak, son yıllarda merkezi hükümet bütçesinin de kapsam olarak daha yetkin hale gelmesi, güvenilirliğinin artmış bulunması nedeniyle ayrı bir bütçe göstergesi daha oluşturmanın yararlı olacağı kanaatine vardık.

Bütçenin geneli açısından kullanılabilecek iki temel performans ölçütü vardır; bütçe dengesi ve faiz dışı denge. Pek çok değerlendirmede faiz dışı denge temel bir değerlendirme ölçütü olarak kullanılmaktaysa da ülkemizde özellikle birkaç yıl öncesine kadar yayınlanmakta olan faiz dışı denge rakamlarının güvenilirliği çok düşüktür. Şimdilik bütçe dengesini bir performans göstergesi olarak kullanacağız.

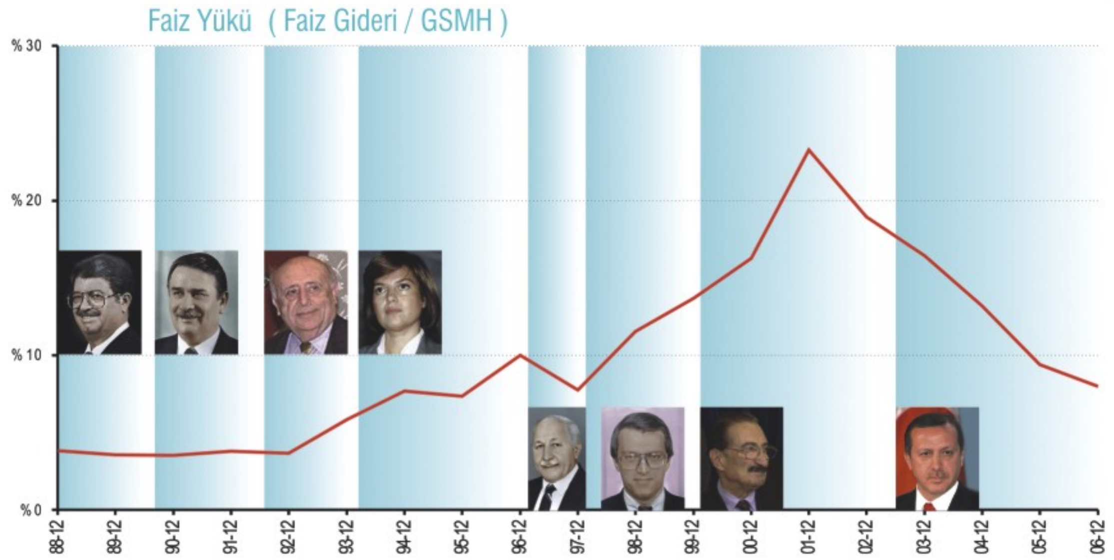
Faiz Yükü

Kamu borçları için ödenen faizlerin miktarı ve oranı, izlenmesi gereken önemli bir göstergedir. Faiz ödemeleri bütçe giderleri içinde yer alır ve bütçede transfer gideri olarak sınıflandırılır.

Faiz yükü temel olarak iki unsura bağlıdır: borç stoku ve faiz oranları. Borç stokunun büyüklüğü ve yüksek faiz oranları nedeniyle uzun süredir ülkemizde ağır bir faiz yükü sorunu olagelmiştir.

Bütçeden ödenmekte olan faiz giderlerinin milli gelire oranı 1988-2001 yılları arasında neredeyse kesintisiz bir tırmanış göstermiştir. Faiz yükünde sadece 1997 yılında kayda değer bir düşüş olduğu, 1992-2001 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde %4'ten %23'e çıktığı görülmektedir. 2001 sonrasında hızlı bir gerileme sürecine girilmiş, 2006 yılında faiz yükü %8 civarında gerçekleşmiştir.

Grafik 6.1: Faiz Yükü [1988-2006]

Kaynak: Hazine

Faiz Oranları

Maastricht kriterlerine göre uzun vadeli faiz oranı, Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerden enflasyon oranı en düşük üç ülkenin enflasyon ortalamasının %2'sinden fazla olmamalıdır. Buradan yola çıkarak faiz oranlarının %5'in altında olması gerektiğini söyleyebiliriz.

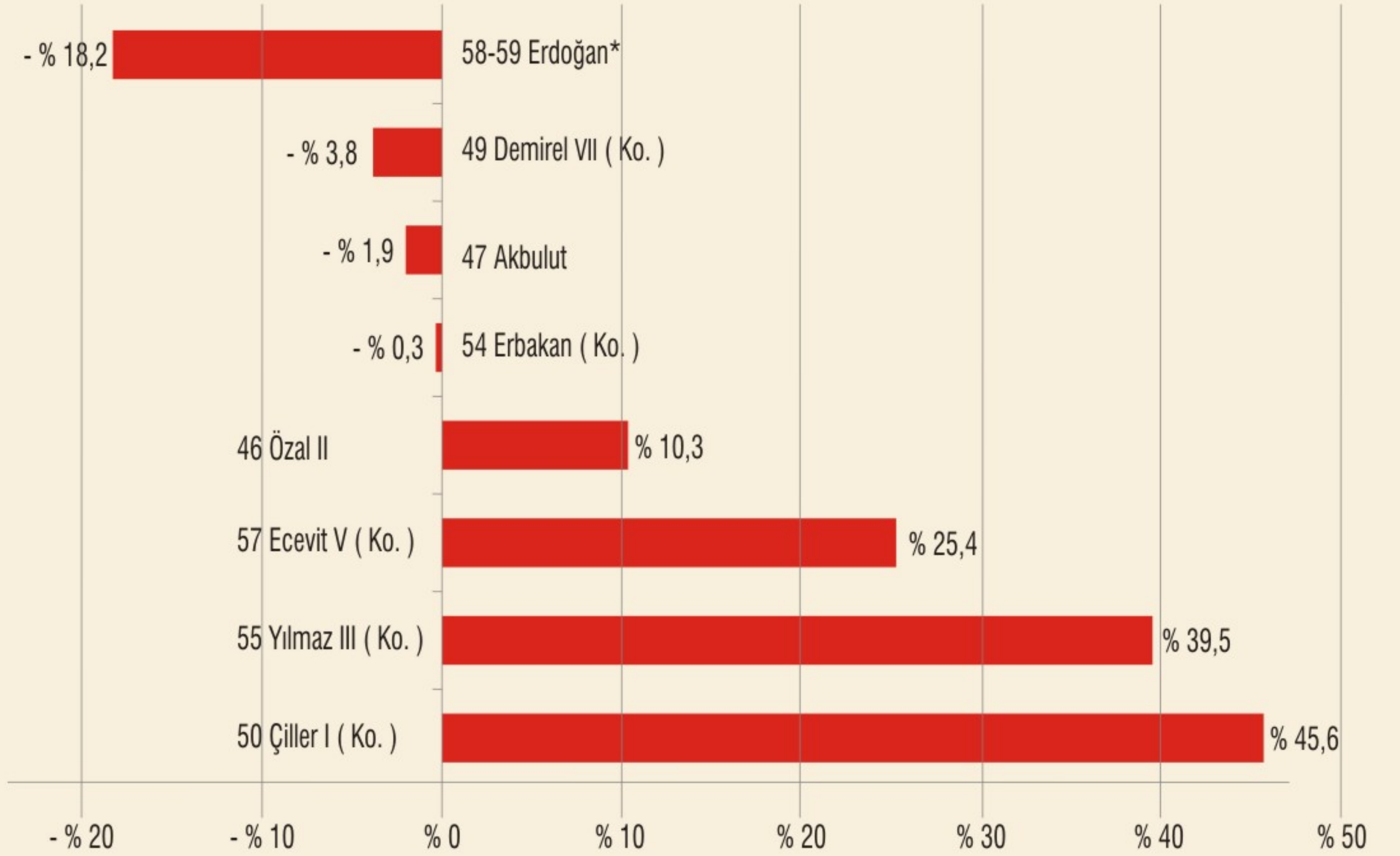
Burada esas alınan faiz oranları sadece iç borçlanmayla ilgilidir. Son 15 yıllık uygulama dikkate alındığında aldığımız krediler için dış borçlanma anlaşmalarında genellikle %7-9 civarında bir faiz belirlendiğini izliyoruz. Bu oran dış borç stokundaki artışa bağlı olarak hafif bir artış eğilimi göstermektedir. Diğer yandan, dış borçların gerçekleşen maliyeti belirlenen faiz oranının çok üstündedir.

İç borçlanma faiz oranları ise Maastricht kriterleri ile karşılaştırılamayacak düzeylerde seyretmektedir. Bunun en temel nedeni, kuşkusuz, yüksek ve istikrarsız enflasyon oranlarıdır. 2004 yılına kadar yaşadığımız yüksek enflasyon ortamında faiz oranlarının doğrudan analizi anlamını yitirmiş, reel faiz oranlarını incelemek önem kazanmıştır. İç borçlarda ödenen reel faizler de oran olarak oldukça yüksektir.

[7] “Faiz ve diğer ek maliyetlerin dikkate alınması sonucunda kamu dış borçlarının uzun dönemde (1970-1995) ortalama maliyetinin %11 olduğu görülmektedir.” Sayıştay 2000 Yılı Mali Raporu, Sf. 79.

GÖSTERGE 11

Faiz Yükünde Artış

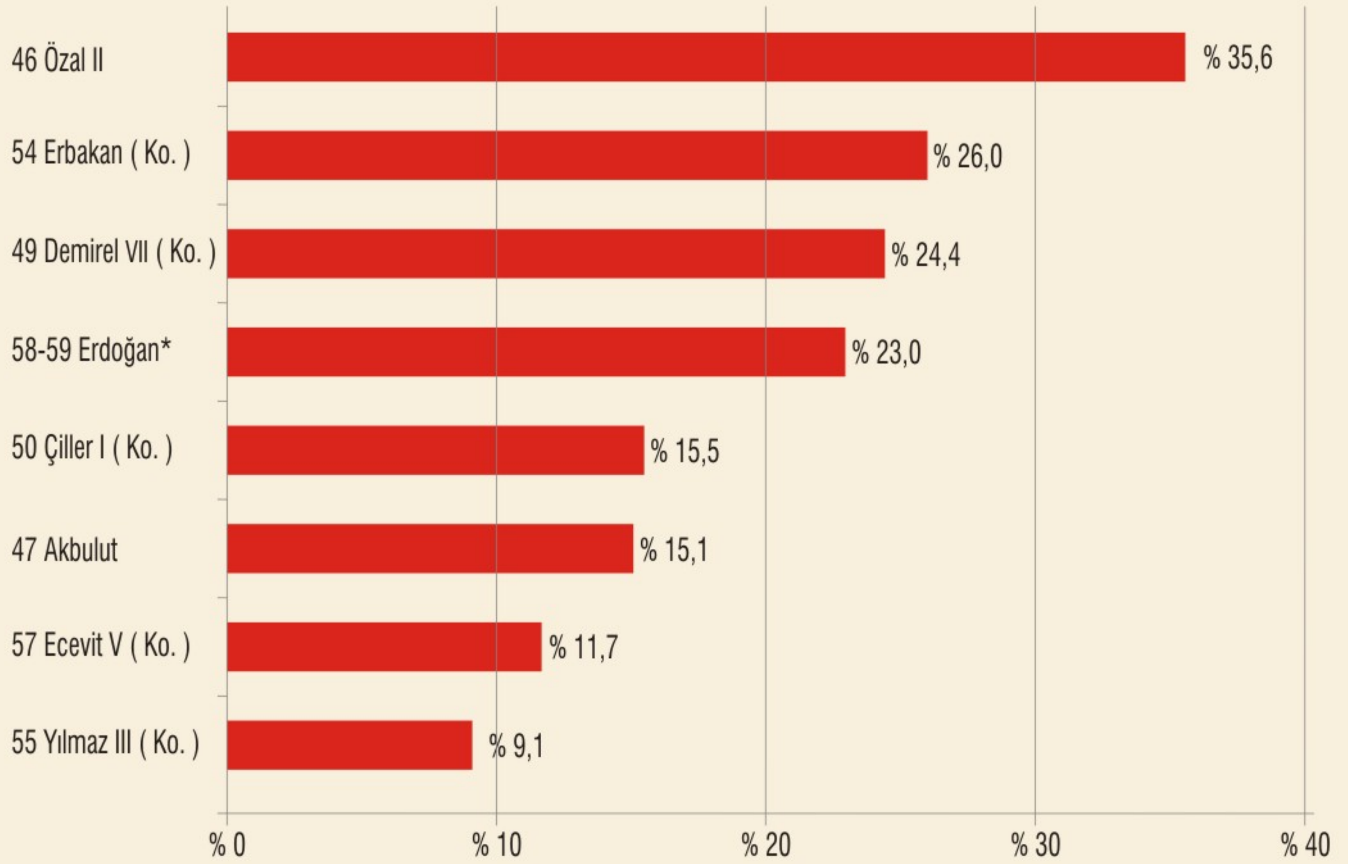

Faiz Yükünde Artış

Veriler:	-Bütçeden ödenen faiz giderleri (üç aylık) -Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (üç aylık)
Veri kaynağı:	Hazine, TÜİK
Hesaplama yöntemi:	Dönem boyunca ödenen faizlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya oranı ortalamalarındaki yıllık değişim
Göstergenin açıklaması:	Göstergede, her bir hükümet döneminde ödenen yıllık faizlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYH) oranları ortalamalarında değişim performans göstergesi olarak alınmıştır. Göstergenin iki veriye dayandığı (faiz giderleri ve GSYH) ve dolayısıyla performansın bu iki veri kaynağındaki değişikliklerden aynı ölçüde etkilendiği dikkate alınmalıdır. Bu göstergede her bir hükümetin faiz yükünde yıllık olarak yaptığı artış ya da azalış yönünde etki dikkate alınmakta ve bu şekilde biriken faiz yükünün yanıltıcı etkisi ortadan kalkmaktadır.
En iyi performans:	Faiz yükünde en olumlu gelişme Erdoğan Hükümeti döneminde %18,2 oranında azalma eğilimi ile gerçekleşmiştir. İkinci en iyi performans faiz yükünde %3,8 azalma eğilimi ile Demirel Hükümeti döneminde görülmektedir.
En kötü performans:	Faiz yükünün en yüksek artış eğilimi gösterdiği dönem Çiller Hükümeti dönemidir: %45,6. Faiz yükünde ikinci en yüksek artış oranı ise Yılmaz Hükümeti döneminde %39,5 olarak gerçekleşmiştir.
Notlar:	

GÖSTERGE 12

Bütçe Açığı

Bütçe Dengesi

Veriler:	-Bütçe gelirleri ve bütçe giderleri (yıllık) -Gayri Safi Milli Hasıla (yıllık)
Veri kaynağı:	Maliye, TÜİK
Hesaplama yöntemi:	Dönem boyunca oluşan bütçe açığının (bütçe giderleri ile bütçe gelirleri arasındaki fark) Gayri Safi Milli Hasılaya oranlarının ortalaması.
Göstergenin açıklaması:	Göstergede, her bir hükümet döneminde oluşan yıllık ortalama bütçe açıklarının GSMH'ya oranları performans göstergesi olarak alınmıştır. Göstergenin iki veriye dayandığı (bütçe verileri ve GSMH) ve dolayısıyla performansın bu iki veri kaynağındaki değişikliklerden aynı ölçüde etkilendiği dikkate alınmalıdır.
En iyi performans:	Bütçe dengesi tüm hükümetler döneminde açık vermiştir. En düşük açık ortalama %3.1 ile Özal Hükümeti döneminde gerçekleşmiştir. Ardından %4,1 ile Akbulut Hükümeti gelmektedir.
En kötü performans:	Bütçe açığının en yüksek olduğu dönem %13,3 ile Ecevit Hükümeti dönemidir. Bunu, %8,2 ile Erbakan Hükümeti dönemi takip etmektedir.
Notlar:	

Tablo 12: Bütçe Dengesi ve Faiz Giderleri

	Faiz Giderleri/GSMH	Bütçe Dengesi/GSMH	Faiz Dışı Fazla/GSMH
1980	%0,6	-%3,1	-%2,5
1985	%1,9	-%2,2	-%0,3
1986	%2,6	-%2,7	-%0,1
1987	%3,0	-%3,5	-%0,4
1988	%3,9	-%3,0	%0,9
1989	%3,6	-%3,3	%0,3
1990	%3,2	-%3,0	%0,2
1991	%3,8	-%5,3	-%1,5
1992	%3,7	-%4,3	-%0,6
1993	%5,8	-%6,7	-%0,9
1994	%7,7	-%3,9	%3,8
1995	%7,3	-%4,0	%3,3
1996	%10,0	-%8,3	%1,7
1997	%7,7	-%7,6	%0,1
1998	%11,5	-%6,9	%4,6
1999	%13,7	-%11,6	%2,1
2000	%16,3	-%10,6	%5,7
2001	%22,9	-%16,2	%6,7
2002	%19,0	-%14,7	%4,3
2003	%16,4	-%11,3	%5,2
2004	%13,2	-%7,1	%6,1
2005	%9,4	-%1,7	%7,7
2006	%8,0	-%0,7	%7,3

Kaynak: Maliye

HÜKÜMET BAZINDA GÖSTERGELER

Bu bölümde her bir hükümetin bütün göstergelerde elde ettiği sonuçlar bir arada gösterilmektedir. Bu şekilde, önceki bölümlerde yer alan ayrıntılı göstergeler farklı bir kesitte özetlenmiş olmaktadır.

Değerlendirmelerde yer alan veriler ilgili bölümlerdeki göstergelerden aynen alınmıştır. Göstergelerle ilgili açıklamalara bu bölüm-de yer verilmediğinden, açıklamalar ve ayrıntılar için ilgili bölümlere başvurulmalıdır.

Her bir hükümetin performans göstergeleri tek bir sayfa içinde hükümetle ilgili temel bilgilerle birlikte verilmiştir. Performans tablosunda, her bir gösterge ile ilgili olarak karşılaştırılan hükümetler içinde elde edilen en kötü ve en iyi performans değerleri tablonun ilk iki sütununda verilmiş, takip eden iki sütunda da o hükümetin elde ettiği derece ve sıralamadaki yeri verilmiştir. Örneğin; 46. Hükümetin performans tablosuna baktığımızda, milli gelir artışı göstergesinde en iyi performasnın %7,56, en kötü performansın %0,41 olduğunu, 46 hükümetin performansının ise %1,3 olup hükümetler arasında 7. sırada bulunduğunu görüyoruz.

Bir göstergede en olumlu performans göstermiş olan hükümet 1. sırada, en olumsuz performans gösteren hükümet 8. sırada yer almaktadır.

Bu bölümün sonunda ise genel bir performans değerlendirmesine yer verilmektedir.

46. Turgut ÖZAL Hükümeti

Göreve Başlama Tarihi : 21.12.1987
Görevden Ayrılma Tarihi : 09.11.1989
Görev Süresi : 689 gün

46. Hükümetin Performansı

Gösterge	BÜTÜN HÜKÜMETLER		BU HÜKÜMETİN PERFORMANSI	
	En kötü	En iyi	Değer	Sıralamadaki Yeri
Milli gelir artış oranı	%0,41	%7,56	%1,35	7
Enflasyon	%99,0	%13,3	%72,4	5
Enflasyon istikrarı	50,2	6,7	20,6	7
Kur istikrarı	33,2	9,3	11,0	4
İşsizlik	%10,2	%6,2	%8,5	7
Dış ticaret dengesi	%61,5	%77,3	%77,0	2
Turizm gelirlerinde artış	%9,1	%35,6	%35,6	1
Dış borç yükünde artış	%19,4	-%8,9	%-8,9	1
Kamu borç yükünde artış	%29,0	-%16,5	%-4,1	4
İç borç yükünde artış	%37,5	-%17,2	%-6,1	2
Faiz yükünde artış	%45,6	-%18,2	%10,3	5
Bütçe açığı	%13,3	%3,1	%3,1	1

47. Yıldırım AKBULUT Hükümeti

Göreve Başlama Tarihi : 09.11.1989
Görevden Ayrılma Tarihi : 23.06.1991
Görev Süresi : 591 gün

47. Hükümetin Performansı

Gösterge	BÜTÜN HÜKÜMETLER		BU HÜKÜMETİN PERFORMANSI	
	En kötü	En iyi	Değer	Sıralamadaki Yeri
Milli gelir artış oranı	%0,41	%7,56	%5,89	4
Enflasyon	%99,0	%13,3	%64,0	3
Enflasyon istikrarı	50,2	6,7	10,4	3
Kur istikrarı	33,2	9,3	9,3	1
İşsizlik	%10,2	%6,2	%7,5	3
Dış ticaret dengesi	%61,5	%77,3	%63,0	7
Turizm gelirlerinde artış	%9,1	%35,6	%15,1	6
Dış borç yükünde artış	%19,4	-%8,9	-%6,4	3
Kamu borç yükünde artış	%29,0	-%16,5	-%16,5	1
İç borç yükünde artış	%37,5	-%17,2	-%17,2	1
Faiz yükünde artış	%45,6	-%18,2	-%1,9	3
Bütçe açığı	%13,3	%3,1	%4,1	2

49.
Süleyman DEMİREL Hükümeti

Göreve Başlama Tarihi : 21.11.1991
Görevden Ayrılma Tarihi : 25.06.1993
Görev Süresi : 582 gün

49. Hükümetin Performansı

Gösterge	BÜTÜN HÜKÜMETLER		BU HÜKÜMETİN PERFORMANSI	
	En kötü	En iyi	Değer	Sıralamadaki Yeri
Milli gelir artış oranı	%0,41	%7,56	%6,11	3
Enflasyon	%99,0	%13,3	%69,3	4
Enflasyon istikrarı	50,2	6,7	11,9	4
Kur istikrarı	33,2	9,3	14,8	5
İşsizlik	%10,2	%6,2	%8,4	5
Dış ticaret dengesi	%61,5	%77,3	%61,5	8
Turizm gelirlerinde artış	%9,1	%35,6	%24,4	3
Dış borç yükünde artış	%19,4	-%8,9	%4,5	6
Kamu borç yükünde artış	%29,0	-%16,5	%6,8	6
İç borç yükünde artış	%37,5	-%17,2	%14,3	7
Faiz yükünde artış	%45,6	-%18,2	-%3,8	2
Bütçe açığı	%13,3	%3,1	%4,3	3

50.
Tansu ÇİLLER Hükümeti

Göreve Başlama Tarihi : 25.06.1993
Görevden Ayrılma Tarihi : 05.10.1995
Görev Süresi : 832 gün

50. Hükümetin Performansı				
Gösterge	BÜTÜN HÜKÜMETLER		BU HÜKÜMETİN PERFORMANSI	
	En kötü	En iyi	Değer	Sıralamadaki Yeri
Milli gelir artış oranı	%0,41	%7,56	%1,88	6
Enflasyon	%99,0	%13,3	%99,0	8
Enflasyon istikrarı	50,2	6,7	50,2	8
Kur istikrarı	33,2	9,3	29,3	7
İşsizlik	%10,2	%6,2	%8,1	4
Dış ticaret dengesi	%61,5	%77,3	%69,2	5
Turizm gelirlerinde artış	%9,1	%35,6	%15,5	5
Dış borç yükünde artış	%19,4	-%8,9	%19,4	8
Kamu borç yükünde artış	%29,0	-%16,5	%11,4	7
İç borç yükünde artış	%37,5	-%17,2	%5,5	5
Faiz yükünde artış	%45,6	-%18,2	%45,6	8
Bütçe açığı	%13,3	%3,1	%5,3	5

54. Necmeddin ERBAKAN Hükümeti

Göreve Başlama Tarihi : 28.06.1996
Görevden Ayrılma Tarihi : 30.06.1997
Görev Süresi : 367 gün

54. Hükümetin Performansı

Gösterge	BÜTÜN HÜKÜMETLER		BU HÜKÜMETİN PERFORMANSI	
	En kötü	En iyi	Değer	Sıralamadaki Yeri
Milli gelir artış oranı	%0,41	%7,56	%6,90	2
Enflasyon	%99,0	%13,3	%76,4	6
Enflasyon istikrarı	50,2	6,7	8,9	2
Kur istikrarı	33,2	9,3	9,8	3
İşsizlik	%10,2	%6,2	%6,2	1
Dış ticaret dengesi	%61,5	%77,3	%74,7	3
Turizm gelirlerinde artış	%9,1	%35,6	%26,0	2
Dış borç yükünde artış	%19,4	-%8,9	%0,8	4
Kamu borç yükünde artış	%29,0	-%16,5	-%0,3	5
İç borç yükünde artış	%37,5	-%17,2	%12,4	6
Faiz yükünde artış	%45,6	-%18,2	-%0,3	4
Bütçe açığı	%13,3	%3,1	%8,2	7

55.
Mesut YILMAZ Hükümeti

Göreve Başlama Tarihi : 30.06.1997
Görevden Ayrılma Tarihi : 11.01.1999
Görev Süresi : 560 gün

55. Hükümetin Performansı

Gösterge	BÜTÜN HÜKÜMETLER		BU HÜKÜMETİN PERFORMANSI	
	En kötü	En iyi	Değer	Sıralamadaki Yeri
Milli gelir artış oranı	%0,41	%7,56	%5,73	5
Enflasyon	%99,0	%13,3	%86,0	7
Enflasyon istikrarı	50,2	6,7	17,8	5
Kur istikrarı	33,2	9,3	9,7	2
İşsizlik	%10,2	%6,2	%6,9	2
Dış ticaret dengesi	%61,5	%77,3	%68,3	6
Turizm gelirlerinde artış	%9,1	%35,6	%9,1	8
Dış borç yükünde artış	%19,4	-%8,9	%3,6	5
Kamu borç yükünde artış	%29,0	-%16,5	-%4,7	3
İç borç yükünde artış	%37,5	-%17,2	-%0,4	4
Faiz yükünde artış	%45,6	-%18,2	%39,5	7
Bütçe açığı	%13,3	%3,1	%7,4	6

57.
Bülent ECEVİT Hükümeti

Göreve Başlama Tarihi : 28.05.1999
Görevden Ayrılma Tarihi : 18.11.2002
Görev Süresi : 655 gün

57. Hükümetin Performansı

Gösterge	BÜTÜN HÜKÜMETLER		BU HÜKÜMETİN PERFORMANSI	
	En kötü	En iyi	Değer	Sıralamadaki Yeri
Milli gelir artış oranı	%0,41	%7,56	%0,41	8
Enflasyon	%99,0	%13,3	%55,1	2
Enflasyon istikrarı	50,2	6,7	18,5	6
Kur istikrarı	33,2	9,3	33,2	8
İşsizlik	%10,2	%6,2	%8,4	6
Dış ticaret dengesi	%61,5	%77,3	%77,3	1
Turizm gelirlerinde artış	%9,1	%35,6	%11,7	7
Dış borç yükünde artış	%19,4	-%8,9	%12,2	7
Kamu borç yükünde artış	%29,0	-%16,5	%29,0	8
İç borç yükünde artış	%37,5	-%17,2	%37,5	8
Faiz yükünde artış	%45,6	-%18,2	%25,4	6
Bütçe açığı	%13,3	%3,1	%13,3	8

58. Abdullah Gül ve 59. R. Tayyip ERDOĞAN Hükümetleri

Göreve Başlama Tarihi : 18.11.2002
Görevden Ayrılma Tarihi : Devam
Görev Süresi : 1656 gün (Haziran 2007 itibariyle)

58. ve 59. Hükümetlerin Performansı

Gösterge	BÜTÜN HÜKÜMETLER		BU HÜKÜMETİN PERFORMANSI	
	En kötü	En iyi	Değer	Sıralamadaki Yeri
Milli gelir artış oranı	%0,41	%7,56	%7,56	1
Enflasyon	%99,0	%13,3	%13,3	1
Enflasyon istikrarı	50,2	6,7	6,7	1
Kur istikrarı	33,2	9,3	25,3	6
İşsizlik	%10,2	%6,2	%10,2	8
Dış ticaret dengesi	%61,5	%77,3	%73,1	4
Turizm gelirlerinde artış	%9,1	%35,6	%23,0	4
Dış borç yükünde artış	%19,4	-%8,9	-%7,3	2
Kamu borç yükünde artış	%29,0	-%16,5	-%8,6	2
İç borç yükünde artış	%37,5	-%17,2	-%5,0	3
Faiz yükünde artış	%45,6	-%18,2	-%18,2	1
Bütçe açığı	%13,3	%3,1	%5,2	4

En İyi Performans Hangi Hükümete Ait?

Bu çalışmada yer alan göstergelerin seçimleri bir tercih sonucudur, etkileri ve ağırlıkları da birbirinden farklıdır. Bu nedenle bu göstergelere dayanılarak hükümetler arasında topluca bir sıralama yapmak mümkün olmakla birlikte bu sıralama nesnel ve kesin bir ölçü olarak sunulamaz.

Yine de önceki çalışmamız üzerine gelen talepler sonucunda, sınırlılıklarını belirtmek ve yöntemini açıklamak kaydıyla her bir hükümet için genel bir performans puanı hesaplayarak bir tür sıralama yapma ihtiyacı doğurmuştur. Bunu yapabilmek için;

- Her bir göstergede hükümetlerin elde ettikleri değerleri bir gösterge puanına dönüştürmek,

- Her bir göstergenin ağırlığını belirleyerek ona göre tüm göstergelerden elde edilen puanları toplamak gerekmektedir.

Her bir göstergeden alınan puanı hesaplamak için en kötü performansı 0, en iyi performansı 100 olarak alıp elimizdeki hükümetin performansını enterpolasyon yöntemiyle değerlendirerek puanladık. Örneğin, 46. hükümetin milli gelir göstergesindeki elde ettiği değer %1,3'tür. Bunu, %0,4 ile %7,6 aralığında 100 puan üzerinden değerlendirdiğimizde 13 puan sonucuna ulaşırız. Dolayısıyla bu göstergeden 46. hükümetin aldığı puan 13 puan olmaktadır.

Ağırlıklandırılmamış olan puanlara baktığımızda 8 hükümetin kendi arasında 3 grupta değerlendirilebileceğini görüyoruz:

- Ciddi ekonomik krizler yaşamış olan Çiller ve Ecevit Hükümetleri bariz bir şekilde düşük performans göstermektedirler. Farklı ağırlık katsayıları ile değerlendirildiğinde bile bu hükümetler performans sıralamasında muhtemelen son sıralarda yer alacaklardır.

- Kriz döneminde olmamakla birlikte Demirel ve Yılmaz Hükümetleri de vasatın altında performans göstermişlerdir.

- Diğer dört hükümet; Özal, Akbulut, Erbakan, Erdoğan Hükümetleri ise diğerlerine göre daha başarılı görünmektedir. Ağırlık katsayısına göre en yüksek performansı gösteren hükümet olarak bu dördünden biri öne çıkacaktır.

Tablo 13: Hükümetlerin Gösterge Puanları

		1. Milli Gelir Artış Oranı	2. Enflasyon	3. Enflasyon istikrarı	4. Kur istikrarı	5. İşsizlik	6. Dış ticaret dengesi	7. Turizm gelirlerinde artış	8. Dış borç yükünde artış	9. Kamu borç yükünde artış	10. İç borç yükünde artış	11. Faiz yükünde artış	12. Bütçe açığı
46. Özal Hükümeti	Değer	%1,3	%72,4	0,2	11,0	%8,5	%77,0	%35,6	-%8,9	-%4,1	-%6,1	%10,3	%3,1
	Puan	13,1	31,0	68,1	92,9	42,5	98,2	100,0	100,0	72,8	79,7	55,3	100,0
47. Akbulut Hükümeti	Değer	%5,9	%64,0	0,1	9,3	%7,5	%63,0	%15,1	-%6,4	-%16,5	-%17,2	-%1,9	%4,1
	Puan	76,6	40,8	91,5	100,0	68,2	9,5	22,7	91,3	100,0	100,0	74,5	90,3
49. Demirel Hükümeti	Değer	%6,1	%69,3	0,1	14,8	%8,4	%61,5	%24,4	%4,5	%6,8	%14,3	-%3,8	%4,3
	Puan	79,7	34,6	88,0	77,0	46,7	0,0	57,9	52,5	48,8	42,4	77,4	88,6
50. Çiller Hükümeti	Değer	%1,9	%99,0	0,5	29,3	%8,1	%69,2	%15,5	%19,4	%11,4	%5,5	%45,6	%5,3
	Puan	20,6	0,0	0,0	16,5	52,4	49,1	24,2	0,0	38,8	58,5	0,0	79,0
54. Erbakan Hükümeti	Değer	%6,9	%76,4	0,1	9,8	%6,2	%74,7	%26,0	%0,8	-%0,3	%12,4	-%0,3	%8,2
	Puan	90,8	26,3	94,9	98,1	100,0	84,1	63,8	65,7	64,4	45,8	72,0	50,0
55. Yılmaz Hükümeti	Değer	%5,7	%86,0	0,2	9,7	%6,9	%68,3	%9,1	%3,6	-%4,7	-%0,4	%39,5	%7,4
	Puan	74,4	15,1	74,5	98,5	83,2	43,3	0,0	55,7	74,2	69,3	9,7	58,6
57. Ecevit Hükümeti	Değer	%0,4	%55,1	0,2	33,2	%8,4	%77,3	%11,7	%12,2	%29,0	%37,5	%25,4	%13,3
	Puan	0,0	51,3	72,9	0,0	45,4	100,0	10,0	25,3	0,0	0,0	31,8	0,0
58- 59. Erdoğan Hükümeti	Değer	%7,6	%13,3	0,1	25,3	%10,2	%73,1	%23,0	-%7,3	-%8,6	-%5,0	-%18,2	%5,2
	Puan	100,0	100,0	100,0	33,0	0,0	74,0	52,4	94,5	82,6	77,7	100,0	79,9

Toplam performans puanı oluşturmak için ayrıca göstergelere ağırlık tayin etmek gerekmektedir. Biz, göstergelere ağırlık belirlemekten özellikle kaçındık ve bunu okuyucunun takdirine bıraktık. Okuyucularımıza önerimiz her bir gösterge için kendi tercihleri doğrultusunda bir ağırlık katsayısı kullanarak puanlama yapmalarıdır. Hesaplamayı kolaylaştırmak amacıyla bir tablo hazırladık.

Nasıl Hesaplanır?

Öncelikle her bir gösterge için bir ağırlık katsayısı belirleyin ve belirlediğiniz katsayıları her bir göstergenin yanında yer alan ağırlık katsayısı sütununa yazın. Örneğin, katsayı olarak 1 ile 10 arasında sayılar yazabilirsiniz. Katsayıyı belirlerken o göstergenin sizin için ne kadar önemli olduğuna karar vermeniz gerekir. Örneğin, milli gelir artışını diğerlerinden daha önemli görüyorsanız en yüksek katsayıyı bu göstergeye vermelisiniz.

Her bir hükümetin puanını o gösterge için belirlediğiniz katsayı ile çarparak ağırlıklı puan kısmına yazın.

Bir hükümetin tüm göstergelerdeki ağırlıklı puanlarını toplayarak tablonun en altındaki satıra yazın. Bu şekilde her bir hükümetin puanını belirleyerek kendi sıralamanızı oluşturmuş olursunuz.

Tablo 13: Hükümetlerin Gösterge Puanları

	Ağırlık Katsayısı		46. Özal Hükümeti	47. Akbulut Hükümeti	49. Demirel Hükümeti	50. Çiller Hükümeti	54. Erbakan Hükümeti	55. Yılmaz Hükümeti	57. Ecevit Hükümeti	58- 59. Erdoğan Hükümeti
1. Milli Gelir Artış Oranı		Puan	13,1	76,6	79,7	20,6	90,8	74,4	0,0	100,0
		Ağırlıklı Puan								
2. Enflasyon		Puan	31,0	40,8	34,6	0,0	26,3	15,1	51,3	100,0
		Ağırlıklı Puan								
3. Enflasyon istikrarı		Puan	68,1	91,5	88,0	0,0	94,9	74,5	72,9	100,0
		Ağırlıklı Puan								
4. Kur istikrarı		Puan	92,9	100,0	77,0	16,5	98,1	98,5	0,0	33,0
		Ağırlıklı Puan								
5. İşsizlik		Puan	42,5	68,2	46,7	52,4	100,0	83,2	45,4	0,0
		Ağırlıklı Puan								
6. Dış ticaret dengesi		Puan	98,2	9,5	0,0	49,1	84,1	43,3	100,0	74,0
		Ağırlıklı Puan								
7. Turizm gelirlerinde artış		Puan	100,0	22,7	57,9	24,2	63,8	0,0	10,0	52,4
		Ağırlıklı Puan								
8. Dış borç yükünde artış		Puan	100,0	91,3	52,5	0,0	65,7	55,7	25,3	94,5
		Ağırlıklı Puan								
9. Kamu borç yükünde artış		Puan	72,8	100,0	48,8	38,8	64,4	74,2	0,0	82,6
		Ağırlıklı Puan								
10. İç borç yükünde artış		Puan	79,7	100,0	42,4	58,5	45,8	69,3	0,0	77,7
		Ağırlıklı Puan								
11. Faiz yükünde artış		Puan	55,3	74,5	77,4	0,0	72,0	9,7	31,8	100,0
		Ağırlıklı Puan								
12. Bütçe açığı		Puan	100,0	90,3	88,6	79,0	50,0	58,6	0,0	79,9
		Ağırlıklı Puan								
Toplam Puan (Ağırlıklı Puanların Toplamı)										